

ÇAĞLAYAN

AYLIK İLİM VE KÜLTÜR DERGİSİ EYLÜL | SEPTEMBER | 2026

Birkaç düzine kara sevdalı,
kimsenin düşünmediği
ve akledemediği bir
dönemde, hasret ve hicran
mülâhazalarına takılmadan,
“gurbet” ve “yâd eller”
demeden, hedef Hak rızası
açıldılar dört bir yana; azimli,
kararlı ve güvenle dopdolu
olarak...

Örnekleri Kendinden Bir Hareket

Çerağlar gibi parıl parıl simalarıyla görüldükleri her yerde Allah'ı hatırlatan bu temiz çehreler öyle büyüldüler ki onların hâllerinden süzülen mânâlar karşısında beyanın dili tutuluyor ve lisanlar da sessizlik murakabesine dalıyordu. Onların ışığı değil, gölgeleri bile pervaneleri yakıyor ve nurları semtlerine uğrayanların gözlerini kamaştırıyordu.

Bu yazıda, anlatılması bir vefa borcu, dile getirilmesi çok zor bir destandan söz etmek istiyorum. Ama bilmem ki, rüşeymleri, filizleri ve fideleriyle dünyanın dört bir yanını tutmuş önemli bir ihya hareketini bu ölçüdeki bir makale çerçevesinde ifade etmek mümkün olabilecek mi? Hiç zannetmiyorum... Bu konudaki bilgim videolardaki müşa-

hedelerimden ibaret; olaya şahadetim duyduklarıma bağlı; kalemim karihama esir; olup bitenlerin ifade edeceği mânâ bilmem hangi zamana merhun... Şimdi bu şartlar altında ne anlatılabilir onu siz söyleyin. Bu itibarla da benim konu ile alakalı yapıp edeceğim olsa olsa bir gül ya da bir çiçeğin resminde umum gülleri, çiçekleri anlatmaya yeltenme gibi bir şey olabilir. Bu ise ölü bir gül resminde

koca bir gülistan ve çiçek bahçesini, hem de her bir gül ve çiçeği özel deseni, farklı şivesi ve çarpıcı edasıyla anlatmaya kalkışma olacaktır ki böyle bir yolla gülistanın da çiçek bahçesinin de ifade edilemeyeceği açıktır. Öyle de olsa, çağın bu destan hâdisesi adına kalb ve kalem erbabını harekete geçirmek için böyle bir cür'et izharına ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Bazı erbâb-ı himmetin “vira bismillâh” demeleri, konuyla alâkalı böyle bir perişanîyet sergileme sonucu gerçekleşecekse, bence maksat hâsıl olmuş demektir.

Öyle ise ifade ve üslûp ne seviyede olursa olsun çağın bu önemli hâdisesi mutlaka anlatılmalıdır; her şeyden evvel tarihe not düşmek ve bu kahramanlığı gerçekleştiren adanmışlara vefa borcumuzu eda etmek için anlatılmalıdır. Aksi-ne, çok kısa zamanda, dünyanın dört bir yanında duyulup hissedilen bu yumuşak esinti, bu sınımsız hava, bu taptaze düşünce ve bu sevgi, hoşgörü meltemleri anlatılmazsa vefa, civanmertlik, diğergamlık gibi yüksek hasletlere karşı da saygısızlık gösterilmiş olur.

Bu hareket yazılacak ve üzerinde ciddî durulacak bir hâdisedir; birkaç düzine kara sevdalı, kimsenin düşünmediği ve akledemediği bir dönemde hasret ve hicran mülâhazalarına takılmadan, “gurbet” ve “yâd eller” demeden, hedef Hak rızası açıldılar dört bir yana; azimli, kararlı ve güvenle dopdolu olarak, gönüllerindeki ülke tutkusunu, memleket sevdasını hizmet aşkıyla bastırarak. Allah yolundaki mücahedelerini,

çok az insanın duyabileceği şekilde duydu, yaşadı ve peygamber havarileri gibi: “Girdik reh-i sevdaya cünûnuz...” (Nigârî) deyip yürüdüler mağriplere maşrıklara... Gençliğin, gençlik ruhundaki dünyevî arzu ve emellerin karşı konulmaz bir cazibe ile herkesi kendine çektiği, cismâniyetin insanî duygu ve düşünceleri baskı altına aldığı, hayatın o en mavimtırak demlerinde, değişik istek ve dürtüleri bastıran başka bir vuslat iştiağıyla uçup gittiler âdetâ her yana, yüreklerinde ilk saftakilerin heyecanı. Bu uçup gidiş tali'siz bir dönemde rüyalarına giren yalancı bir dünya güzelinin arkasına düşmüş; ömür boyu hayal avlamış, hicran yaşamış ve kendi benliğinden uzaklaşmış, ama hiçbir zaman menzil-i maksûda ulaşmamış o toy sevdalıların gidişi gibi değildi. Bu gidiş yürekte, his, şuur ve irade ayaklı; ihlâs ve samimiyet derinlikli bir gidişti. Siz isterseniz buna, iman her zamanki dinamikleri, aşk u şevk tabîi hâlleri, adanmışlık mefkûreleri, Sonsuz Nur rehberleri, candan cânandan geçmişlerin kendilerini dünyaya anlatma cehdi de diyebilirsiniz. Evet bunlar ne kendilerine takıldı ne de önlerini kesen engeller karşısında dize geldiler; yüreklerinde renk atmayan tek seveda Hak rızası ve Hakk'a vuslat arzusu yürüdüler dünyanın en ücra köşelerine. Onlar yürüdü; yollar övündü, ruhanîler sevindi ve tabîi şeytanlar da dövündü... Yürüdüler ne atları vardı ne arabaları, ne silahları vardı ne de cepha-

neleri. Güç kaynakları, sinelerinde her zaman magmalar gibi köpürüp duran o müthiş iman ve heyecan, ufuklarında insanlığın mutluluğu ve tabîi rıza ve rıdvân; bahtları sahabî ve havârî bahtına eş; iffet ve ismetleriyle de ruhanîlerle kardeş bir tavra ulaştılar hemen fecrin arkasından; ulaştı, destanlık birer konu ve solmayan birer hatıra oldular.

Götürdüler ulaştıkları her yere sonsuzdan oluk oluk nur; tüttürdüler her yanda ocaklar; alevinde, korunda, dumanında huzur. Bozuldu zulmün, karanlığın büyüğü. Uykusu kaçtı ilhad yarasalarının ve homurdanmaya durdu karanlıklar bitevî; körüklendi bir kez daha yalan, iftira, tezvir ocakları; gemi aزیya aldı kaba düşünce ve yobazlık; fikir üzerine atlar sürüldü ve inanca öldüren pusular kuruldu. Ama nafiyleydi bütün bu çırpınışlar; sarmıştı ışık her yanı; sarmıştı sonsuzdan gelen nurlar umum cihanı. Artık dem aydın ruhların demi, devran da onların devranıydı. Gerçi ortalık biraz toz duman, ufuklar da sisliydi; ama artık karanlık ve kaba düşüncenin büyüğü bozulmuştu.

Söz şimdi aydınlık ruhlar daydı. İnsanlık bunlarla yenden kendini keşfedecek ve varlık hiyerarşisi içinde hakikî yerini alacaktı. Bu itibarla, onlar yolları gözlenen bir nesildi; gittikleri her yerde insanlık onları, onlar da tevazu ve mahviyet duygusuyla başları ayaklarının bulunduğu noktada Allah'ı tâzim ve insanlara saygı mülâhazasıyla sürekli iki büküm, gözleri Rahmeti Sonsuz'un kapı aralığında ışık

sağanaklarının skn edeceği ânı bekliyorlardı. Günümüzün insanı konuyu nasıl değerlendirirse değerlendirsın onlar âtinin çocuklarıydı; nurlu geleceğin karnı da onların sırlarına gebeydi. Her biri kendi çapında birer diriliş havârîsi olan bu kutluların ellerinde dostluk buketleri, dudaklarında kardeşlik neşideleri vardı. Onların en keskin kılıçlardan daha keskin dilleri suyunu Kur'ân ağlayanından almış ve sözleri de uhrevî buutluydu. Bu sözler zulmetleri paramparça ediyor ama kimseyi yaralamıyordu; kulaklarda Kevser ağıltıları bıraksa da kimseye hasret yaşatmıyordu.

Aslında bunların ne ele ne de dile ihtiyaçları vardı. erağlar gibi parıl parıl simalarıyla görüldükleri her yerde Allah'ı hatırlatan bu temiz ehreler öyle büyülü idiler ki onların hâllerinden süzülen mânâlar karşısında beyanın dili tutuluyor ve lisanlar da sessizlik murakabesine dalıyordu. Onların ışığı değil, gölgeleri bile pervaneleri yakıyor ve nurları semtlerine uğrayanların gözlerini kamaştırıyordu. Biz "Hâlin yanında dilin, beyanın sözü m olur! Temsil konuşunca tebliğe hacet mi kalır!" deriz ki doğrudur. Onlar bu doğrunun temsilcileriydi. Her zaman yeryüzünde yığın yığın güzel insan olmuştur; ancak bu sonuncuların eda ve şivesi çok başkaydı. Onlara eşleri-menendleri yok diyemem. Ne var ki, "göster" denince de hemen bir şey söyleyemem. İhtimal, "Bunlar ruhanîlere benziyor." der geçerim.

Bu aydınlık ruhları kime benzetirsek benzetelim, on-

ların neşrettikleri nurlar sayesinde kupkuru ller İrem bağlarına döndü, pek çok kömür ruh, elmasa inkılâp etti, taştan-topraktan tabiatlar, altın ve gümüş olma pâyesine yükseldi ve haklı olarak şimdilerde herkes onlardan söz ediyor; onların vadettikleri sevgi, kardeşlik ve hoşgörünün gerçekleşeceği günleri bekliyor. Bugün sadece, zulmeti-zıyayı birbirine karıştıranlar, hayatlarını cismâniyet mahbesinde geçirenler onların aleyhinde atıp-tutuyor, yarasalar onlardan rahatsız, kurtlar-akallar onlara diş gösteriyor ve divanelerde tedirginlik var. Ben bütün bunları bir mânâda tabîi karşılıyor ve "Herkes kendi karakterinin gereğini sergiler." diyorum.

Ne olursa olsun, şurada-burada bir sürü mum sndrene mukabil onlar, uğradıkları her yerde ışığa teşne gönülleri öteden nurlarla aydınlatıyor; temiz fitratları eşya ve hâdiselerin perde arkasına uyarıyor ve bozulmamış seciyelere evrensel insanî değerleri duyuruyorlar.

Bir zamanlar Kur'ân sayesinde kıtalar arası engeller aşılarak kalıcı bir sevgi, saygı ve diyalog gerçekleştirildiği gibi, şimdilerde de bu kutsilerin gayretleriyle yeni bir anlaşma ve uzlaşma zemininin oluştuğuna/oluşacağına inancım tamdır. İnsanlık geçmişte milletimizi hep gülen yüzü ve gülen tal'i ile tanıdı; işte bu, günümüzde de bir kez daha niye olmasın ki! Kaldı ki daha şimdiden, bu mefkre muhacirlerinin uğradığı hemen her yerde, insanlar arasında âdeta bir sevgi seli ağ-

lamaya başladı bile. Hemen her bucakta duyulur, hissedilir şekilde i içe huzur ve itminan esintileri var. Dahası, her yanda ahenk ve istikrarın sarsılmaz blokaşları diyebileceğimiz sulh adaları oluşuyor.

Kim bilir belki de çok yakın bir gelecekte, kendini yaşatma mefkresine adanmış bu hasbiler sayesinde, kalb-kafa bir kere daha sarmaş-dolaş olacak; vicdan-mantık birbirinin farklı derinlikleri hâline gelecek; fizik-metafizik kavgadan vazgeçerek kendi alanlarına çekilecek ve her şey kendi tabiatındaki güzellikleri kendi diliyle ifade etme fırsatını bulacak; teşrî emirlerle tekvîni esasların i içeliği bir kere daha yeniden keşfedilecek; insanlar birbirleriyle gereksiz yere kavga etmenin nedametini duyacak; çarşıda-pazarda, mektepte-yuvada bugüne kadar bir türlü tam gerçekleştirilemeyen huzur atmosferleri oluşturulacak ve huzur esintileri duyulacak; ırz iğnenmeyecek, namus pâyimal olmayacak, gönüller sürekli hürmet ve saygı soluklayacak; kimse kimsenin malına, ırzına kem gözle bakmayacak; kaviler âdil davranacak, zayıflar-âcizler insanca yaşama fırsatını bulacak; kimse zan ile tevkif edilmeyecek; kimsenin evi, iş yeri saldırıya maruz kalmayacak; hiçbir masuren kanı akıtılmayacak ve hiçbir mazlum ağlatılmayacak ve herkes Allah'a karşı saygı duyup insanları sevecek; işte o zamandır ki Cennetlerin koridoru konumunda olan bu dünya, yaşanmasına doyulmaz bir Firdevs hâline gelecektir. ❏

Sızıntı, Ağustos 2001

SESSİZ IRGATLAR

Ekosistemdeki madde devridaiminde “kilit taşı” olarak görülen solucanlar, doku ve hücre kalıntılarını ayrıştırırken hiçbir ücret istemezler, zirâ onlar zaten bu iş için yaratılmışlardır. Hayvan yetiştiricilerinin problem olarak gördüğü dışkıların (tezek) mineral olarak tekrar toprağa kazandırılması gibi önemli bir vazife de yine bu hayvancıklar vasıtasıyla geri dönüşüme girmiş olur.

Ziraat tarihi incelendiğinde ekim ve hasat gibi faaliyetlerdeki bereket ve bolluğun büyük ölçüde güneş, tohum, yağmur gibi görünen şartlara ve yapılacak çalışmalarda gayrete bağlandığını görürüz. Colorado Eyalet Üniversitesi'nden yapılan bir çalışma, bu listeye sessiz, gözsüz, beyinsiz, elsiz, ayaksız bir isim daha ekliyor. Gözden

uzak, toprağın karanlığında boğaz tokluğuna çalıştırılan yumuşak ırgatlar diyebileceğimiz solucanlar, dünyayı besleyen hububat ve baklagil çeşitlerinin verimlilik rekoltelerine ait rakamların büyüklüğüne vesiledirler.

Bugün bilinen 22.000 kadar türü olan, fakat 30.000'e kadar çıkabileceği düşünülen halkalı solucanlar (*Annelida*) şubesi-

ne dahil toprak solucanı (*Oligochaeta*) türlerinin de 6.000-7.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bu grubun en çok bilinen türlerinden *Lumbricus terrestris* (Toprak Solucanı) değerinin ve öneminin farkında olmadığımız muhteşem bir canlıdır.

Allah'ın yaratması akıl almayacak kadar zengin ve çeşitlidir. Beyni, gözü, kula-

ğı ve diğer birçok organı olan omurgalı canlıları yarattığı gibi hayati fonksiyonları ve duyu organları farklı sistemlerle karşılanan enteresan canlıları da yaratmıştır. Solucan da bunlardan birisidir. Beyin yerine basit bir sinir düğümü, göz yerine derisine gömülü sadece ışığı ve karanlığı fark edebilen fotoreseptör hücreleri, topraktaki ölmüş bitki ve hayvan dokularının organik kısmını parçalayacak bir sindirim sistemi, hareket etmesi için vücudunu çevreleyen halka şeklindeki kasları olan bu canlıların ziraî üretimi olan katkıları çoğumuzun aklına bile gelmez.

Toprak solucanları, bitki büyümesini birçok yönden destekleyen kritik konumdaki toprak ekosistemi mühendisleridir. Yapılan ölçümlere göre toprak solucanları dünya gıda üretiminin önemli itici güçleridir. Toprağın fizikî yapısı, solucanların bolluğu ve ürün verimleri haritalarını

üst üste koyarak yapılan analizle tespit edilen rakamlara göre, toprak solucanlarının dünya genelindeki tahıl (mısır, pirinç, buğday, arpa) üretiminin yaklaşık %6,5'ine ve baklagil üretiminin %2,3'üne, yani yıllık 140 milyon metrik tondan fazlasına katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Görüldüğü kadarıyla bilhassa güneye doğru ve güney yarım kürede bu katkı çok dikkat çekicidir. Sahraaltı Afrika'da toplam tahıl üretiminin %10'una ve Latin Amerika ve Karayipler'de %8'ine katkıda bulunmaktadır. Bu farklılık, toprak hayatında nasıl bir mekanizmanın işletildiğine dair önemli bir inceliği ifade etmektedir. Soya fasulyesi, mercimek, nohut ve yonca gibi baklagiller, havadan azot çeken bakterileri kullandığından solucanlara daha az ihtiyaç duyarlar. Tahıllarda ise azot bakterileriyle bir ortaklıkları olmadığından solucanların organik maddeyi parça-

larken saldıgı azota daha çok ihtiyaç duyulur, bu yüzden tahıllar topraktaki solucanların hareketinden daha fazla fayda sağlarlar.

Dünya Ölçeğinde İlk Hesaplamalar

Dr. Steven Fonte ve meslektaşları, dünya ölçeğinde elde edebildikleri verileri üç ayrı seviyede birleştirerek bir tahmin geliştirdiler. Solucan sayısının bolluğu, taneciklerin büyüklüğüne bağlı toprak dokusu, asitlik derecesi (pH'ı) ve gübre kullanma nispetleriyle mahsul verimi haritalarını üst üste bindirdiklerinde solucanların bitki büyümesini nasıl değiştirdiğini açıkça gördüler. Zaten onlarca yıldır yapılan deneylerle 58 çalışma bölgesi ve 462 veri noktası üzerinden yapılan incelemelerde, solucanların varlığının, toprak üstü bitki biyokütlesini ortalama %23,3 oranında artırdığı açıkça görülüyordu.

Bu özellikten de anlaşılacağı üzere solucanlar her ürüne eşit derecede fayda sağlama yerine, ihtiyacı olan toprağın kimyasındaki belirli bir boşluğu doldurmakta olup, katkının büyüklüğü, bitkinin bu yardıma ne kadar ihtiyaç duyduğuyla doğru orantılıdır.

En Verimsiz Topraklar Neden En Çok Fayda Görüyor?

Güney yarım küreye doğru bu canlıların ortalamanın oldukça üzerinde fayda sağlamasının kritik özelliği, topraktan ve ekonomiden kaynaklanmaktadır. Bu bölgelerde kil muhtevası gibi toprak asitliği de daha yüksek (pH'ı düşük) ol-

duğundan bu şartlar solucanların sağladığı faydayı artırır. Bu ülkelerdeki çiftçiler ayrıca daha az sentetik gübre kullandıklarından solucanların güçlendirdiği tabii besin çemberi, ürün verimliliğini çok artırır.

Bununla beraber Avrupa, Doğu ve Güneydoğu Asya'nın her birinin, güney yarım küreye nazaran solucan faaliyeti-nden 40 milyon metrik ton-
dan fazla tahıl kazanmasının sebebi; bu bölgelerde ziraatın çok geniş tarlalarda yüksek verimle yapılmasından kaynaklanmaktadır. Daha çok fakir ülkelerin çoğunlukta olduğu güney yarım küreye ait ülkelerde toprak reformu yapılmadığından geniş araziler miras sebebiyle çocuklar arasında bölünerek küçümekte ve tarlaların verimi düşmektedir; işte ziraat politikasındaki bu yanlışın telafisini Rabbimiz solucanlara yaptırdığı katkıyla telafi etmektedir.

Hızlı Çözümlere Karşı Bir Uyarı

Bilgiler bu yaratıklara karşı açık bir cazibeye yol açmış olsalar da araştırmacılar, bunların hâlihazırda yaşamadıkları yerlere taşınmasını tavsiye etmiyorlar. Zira ait olmadıkları bir bölgeye dışarıdan getirilen solucanlar, binlerce yıldan beri orada oturmuş olan ekosistemlere zarar verebilir, yerli bitkilerin ve faydalı böceklerin beslendiği yaprak döküntülerini yok edebilir. Bu yüzden asıl maksat, hâlihazırda yaratıldıkları yerde çalışan solucanları desteklemekten ibaret olup, onları bulundukları sınırların ötesine taşımak şimdilik uygun görülmemektedir.

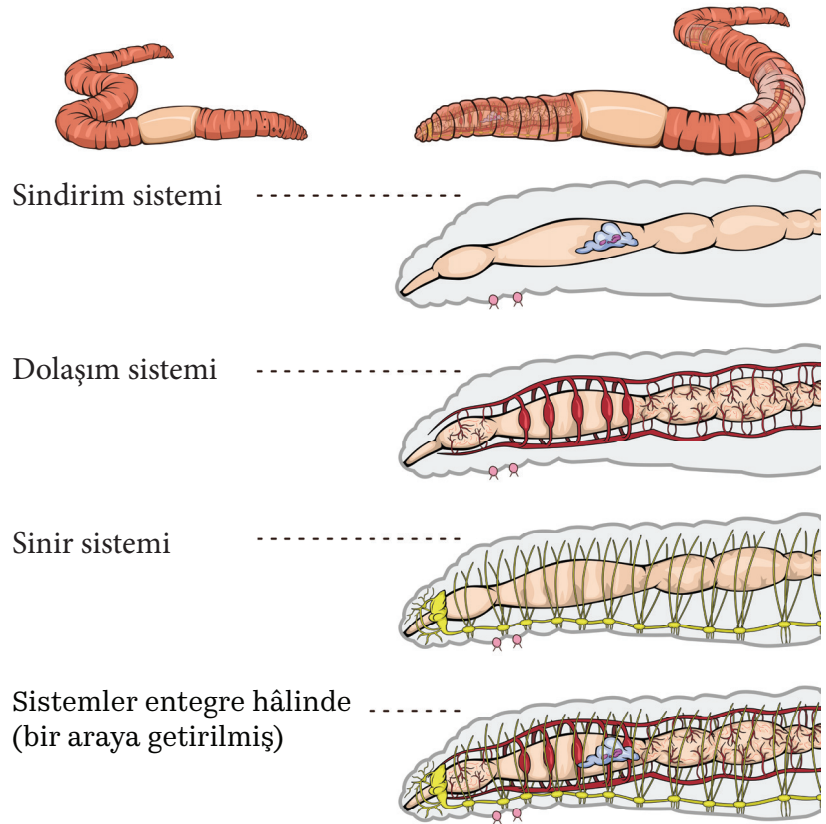
Bunun yerine mevcut toprak şartlarında canlı formlarının gelişmesine imkân tanıyan ziraî usuller desteklenmelidir. Tabii gübrelerle birlikte, ürünü hasat ettikten sonra kalan mahsul kalıntılarının toprağa geri kazandırılması, solucan popülasyonlarını besler; bu da bir taraftan verimi artırırken diğer taraftan organik olmayan kimyevî gübre ve ilaçlara olan ihtiyacı azaltarak toprağın zehirlenmesinin önüne geçer.

Ayaklarımızın Altındaki Sessiz Dünya

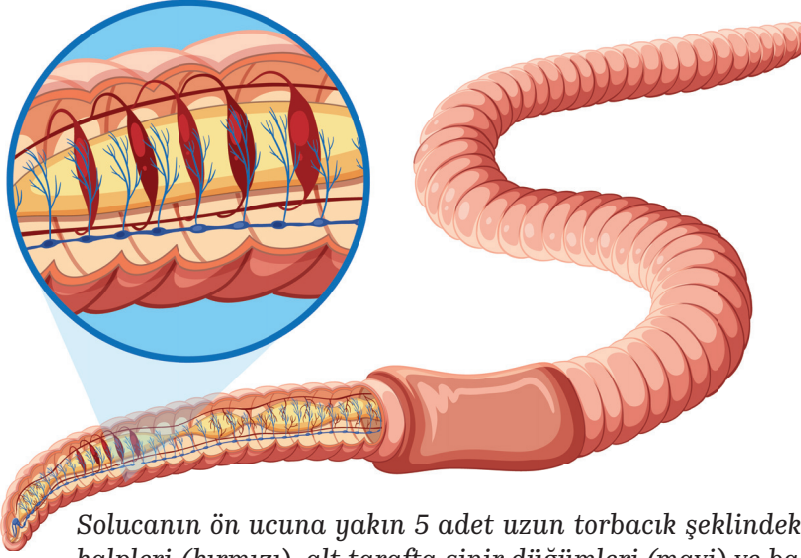
Gıdalarımızın doğum yeri olan toprak, yeryüzündeki

biyolojik çeşitliliğin (mantar, bakteri, liken, solucan ve böcek gibi omurgasızlar) yarısını barındırabilir ve bu canlıların büyük bir kısmı sistematik olarak henüz tam sınıflandırılmamıştır. Bunlar arasında kalabalık bir grup olan solucanlar, yer altı dünyasının büyük ölçüde haritalandırılmamış en görünür sakinleridir.

Dr. Fonte'ye göre bu çalışma nihai bir sonuçtan ziyade bir ilk adımdır ve mütevazı bir hayvanı milyarlarca insanın beslenmesinde sessiz bir ortak olarak yeniden ele almaktadır.¹ Solucanlardan daha küçük ve gözle görülmeyen mikroorganizmalarla birlikte

Solucanın Anatomisi

Solucanın ön ucuna yakın 5 adet uzun torbacık şeklindeki kalpleri (kırmızı), alt tarafta sinir düğümleri (mavi) ve bağırsak ise sarı renktedir.

diğer toprak organizmaları, mahsul verimi için çok daha önemli yeni ufuklar açabilir, insanlığı tehdit eden açlık tehlikesine karşı yeni usuller ve tedbirler geliştirilebilir. Gün ışığı görmeyen canlıların bile insanlığın gıdası için seferber edilip çalıştırılmaları, ekosistemdeki hassas dengeleri anladıkça Rabbimizin Rezzâk isminin ne geniş bir Rahmetin tecellisi olarak solucan gibi canlılara bile rol verildiğini yine O'nun verdiği ilimle öğrenebiliyoruz.

Peki Ne Yapıyorlar da Solucanlar Ziraat İçin Bu Kadar Önemli Oluyorlar?

Hakir ve aciz gördüğümüz bu hayvancıklar toprak yapısı üzerinde, su tutma, organik madde çemberleri ve bitkinin ihtiyacı olduğu gıdaların dönüşümünde rol alan, ekosistem için çok önemli aktörlerdir.² Zemin içinde kıvrılarak yol açan hayvanların bitki büyümesini teşvik eden hor-

monların üretimini kolaylaştırdığı ve yaygın toprak patojenlerine karşı da güçlü bitki bağışıklık cevaplarını tetiklediği gösterilmiştir.³ Unutulmaması gereken bir husus ise solucanlar haricinde, toprakta yaşayan diğer mantar, alg, bakteri ve her gruptan hayvanın da aynı derecede önemli olduklarıdır.

Toprak Solucanlarıyla Çevre Münasebeti

Solucanların temel ihtiyaçlarından biri, aktif kalabilmeleri için yaşadıkları toprağın nemli olmasıdır. Özel bir solunum organları olmadığı için oksijen alabilmeleri sadece vücutlarını saran deri-kas kılıfının yüzeyindeki ince bir su tabakasının geçirgenliği ile mümkün olabilir, ayrıca hareket etmek ve toprakta tüneller açmak da ıslak toprakta daha kolaydır.⁴ Nem, sıcaklık ve pH olmak üzere üç çevre faktörü ile topraktaki ölmüş canlıların organik

kalıntılarının (*detritüs*) kaynağının miktarı ve kalitesi, toprak solucanı popülasyonlarının yoğunluğunu belirleyen en önemli unsurlardır. Toprak pH'ı sıklıkla solucan dağılımında sınırlayıcı bir faktör olarak belirtilir; zira en iyi incelenen grup olan Avrupalı *Lumbricidae* türleri, genellikle pH değeri 4,0'ün altında olan çok asitli topraklarda yaşamazlar. Solucanın yaşadığı toprağın eğimi ve drenajı, güneşe olan açısı ve parçacık boyutları solucanların faaliyet süresinde ve bolluğunda farklılıklara sebep olur. Ormanlık alanlar, açık çayır ve tarım arazilerine kıyasla muhtemelen nispeten daha dengeli, dış faktörlere karşı korunaklı bir toprak iklimine sahiptir. Çayırılık alanlardaki sıcaklık ve nem rejimleri muhtemelen daha uç değerlerde değişme gösterir.

Bu çalışkan ırgatların gıdası olan ölmüş bitki ve hayvan kalıntıları organik yapıda olduğundan, bitki köklerinin salgılarıyla, mantar ve bakteri gibi canlıların parçalayıcı faaliyetleriyle çürüyüp toprağa karışırlar. Ölü organik maddelerin pH'ı ve besleyicilik kalitesi mevcut canlı türlerine göre büyük ölçüde değişir ve solucan yoğunluğuna tesir eder. Toprak kuvvetli bir şekilde asitlenirse çürümüş canlı atıklarına ait bazı bileşikler sindirilmesi zor bir yapıya dönebilir. Ortamda yüksek karbon-azot oranı meydana gelirse solucan popülasyonları azalmaya başlar. Çoğu ziraat arazisinin organik madde bakımından fakir-

leşmiş olması, bu sahalarda solucan yoğunluğunun daha düşük olduğunu gösterir.

Orman tabanındaki çürümüş bitki kalıntısı, solucanlar tarafından tüketilip yenilendikçe bu değişiklikler, böcek, örümcek, akrep vs. gibi diğer toprak hayvanlarının hayatlarına da tesir eder; bakteri ve mantarların nispi yoğunluklarını bakteriler lehine değiştirir. Ölü organik maddelerin bol bol bulunduğu toprağı, solucanlar boru şeklindeki bağırsaklarına alarak parçalar ve çürümüş organik maddeler temizlenmiş şekilde, inorganik mineraller hâlinde toprağı karıştırır. Minerallerin toprağı yenileyip tazelemesiyle toprak dünyası çöplük hâline gelmekten kurtulmuş olur. Bu faaliyetlerin hassas dengelerle yürütüldüğü ekosistemdeki madde devridaiminde “kilit taşı” olarak görülen bu hayvancıklar, doku ve hücre kalıntılarını ayrıştırırken hiçbir ücret istemezler, zirâ onlar zaten bu iş için yaratılmışlardır. Hayvan yetiştiricilerinin problem olarak gördüğü dışkıların (tezek) mineral olarak tekrar toprağı kazandırılması gibi önemli bir vazife de yine bu

hayvancıklar vasıtasıyla geri dönüşüme girmiş olur.

Bu işi yaparken, bir taraftan bitkilerin yetiştiğı zemindeki su ve gaz girişinin canlı tutulmasını sağlarken, toprak katmanları arasında mineral ve gübre iletimine de katkı sağlayan hareket modelleri sergilerler.

Solucanlar, ekolojik vazife farklılıkları bakımından üç gruba ayrılır:

Epigeic solucanlar tipik olarak küçük ve koyu renklidirler, yaprak çöpünde ve çürüyen kütüklerin kabuğunun altındaki katmanlarda bulunurlar. Bunların üreme nispetleri yüksek ve ömürleri kısadır. **Aneik** solucanlar kalıcı veya yarı kalıcı, derin ve dikey bir yuvada yaşarlar. Bunlar en büyük ve en uzun solucanlar olup, nispeten taze bitki artıklarını tüketmek için gece yüzeye çıkarak bitki kalıntılarını yüzeyden toprağın derin katmanlarına taşır; böylece suyun toprağı sızmasını kolaylaştırırlar. Ayrıca, dışkılarını endogeik (toprak içi) solucanların ulaşabileceğı yerlere bırakarak onlara besin kaynağı sağlarlar. **Endogeikler** toprak ile çöp ara yüzünde bulunurlar, mineral toprağın

en büyük işleyicileridir, nispeten daha büyük fertlerden müteşekkil olup, ömürleri daha uzun, renkleri de açıktan koyuya çeşitli tonlardadır. Üreme nispetleri de daha düşüktür. Her üç tür de değişen derecelerde çöp öğütme ve mineralli toprak üretme işini yaparlar.

Solucanlar, sadece bitkilere gıda hazırlamak dışında kendileri de köstebek, kirpi gibi küçük memelilere, domuzlara, etçil böcek larvalarına, çıyan ve akreplere, bazı sinek türlerine ve kuşlara yem olurlar. Toprak profilinin gelişimi veya toprak içi madde taşınımı gibi çok önemli işleri durup dinlenmeden devam ettiren solucanların hikmet-siz ve başıboş oldukları söylenebilir mi? **C**

Kaynaklar

1. Fonte, S. J., Hsieh, M. and Mueller, N. D. (2023): Earthworms contribute significantly to global food production. *Nat Commun* 14, 5713. <https://doi.org/10.1038/s41467-023-41286-7>
2. Fonte, S. J., Botero, C., Quintero, D. C., Lavelle, P. & van Kessel, C. (2019): Earthworms regulate plant productivity and the efficacy of soil fertility amendments in acid soils of the Colombian Llanos. *Soil Biol. Biocchem.* 129, 136–143.
3. Blouin, M. et al. (2005): Belowground organism activities affect plant aboveground phenotype, inducing plant tolerance to parasites. *Ecol. Lett.* 8, 202–208.
4. James, Sam. (2000): Earthworms (Annelida: Oligochaeta) of the Columbia River basin assessment area. *Gen. Tech. Rep. PNW-GTR-491. Portland, OR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station. 13 p.*

Kıbleyi Gösteren Evler

Bu kutlu silsilenin günümüzdeki en somut tezahürlerinden biri, Fethullah Gülen Hocaefendi'nin ortaya koyduğu "Işık Evler" anlayışıdır. Ona göre modern çağın doğurduğu buhranlardan çıkış, Kur'ân'da Hazreti Musa (aleyhisselâm) ve kardeşine verilen "Evlerinizi namazgâh edinin." ilahî fermanını yeniden diriltmekle mümkündür.

Bugün neredeyse birçok aile, çocuklarının eğitimi ve geleceğiyle alakalı daha önce hiç olmadığı kadar kaygı içerisindedir. Teknolojinin baş döndürücü hızı, dijital ekranların çocukları esir alması ve sosyal medyanın kontrolsüz etkisi, günümüz ebeveynlerini tam bir çaresizliğe sürüklemiştir. Bir yanda çocuklarını çağın gereklerine göre donatma arzusu, diğer yanda bu süreçte onları manevî bir boşluğa kaptırma endişesi... Her yandan kuşatılmış durumdaki aileler, bu karmaşadan kurtulmak için dış dünyadan ya

da sistemden âdeta bir “mucize” beklemektedir.

Tarihin sayfalarına bakıldığında, benzeri bir çaresizliğin Hazreti Musa (aleyhisselâm) döneminde de yaşandığı görülür. Kur’ân’ın zalim ve despot bir yönetici olarak tanıttığı Firavun, iktidarı elinde bulundurduğu süreçte devlet otoritesini ve kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak sistematik bir zulüm düzeni kurmuştur.

Nitekim Kur’ân’da, “O, halkını küçümsedi; onlar da ona itaat ettiler. Doğrusu onlar yoldan çıkmış bir toplumdur.” (Zuhruf, 43/54) âyetinin de işaret ettiği üzere, kitleleri şahsiyetsiz ve kimliksiz hâle getirerek âdeta zillete razı etmiştir. Dolayısıyla bu zalim düzenin ayakta kalmasını sağlayan sadece ordular değildi. Şahsiyetsiz kitlelerin psikolojik boyun eğişi ve celadına âşık bir halkın direnci Firavun’un işini kolaylaştırmıştır.

Firavun’un bütün kurumlara ve insanların zihinlerine hâkim olduğu; âdeta insan yetiştirmenin neredeyse “imkânsız” görüldüğü o dönemde, müminler gökten incek bir mucize ya da bir ordu bekliyordu. Fakat o noktada Cenab-ı Hak, Hazreti Musa ve ona inananlara, bekledikleri o mucizenin dışarıdan değil, içeriden başlaması gerektiğini; “... millet için Mısır’da evler hazırlayın, evlerinizi namazgâh yapın, ...” (Yunus, 10/87) âyet-i kerimesiyle gösterdi.

Bu ilahî yönlendirme ile Cenab-ı Hak, Firavun’un nesilleri yozlaştıran sistemine karşı hem nasıl bir duruş

sergilenmesi gerektiğine hem de nesillerin inançlı fertler olarak nasıl yetiştirilebileceğine işaret eder. Bu, nesilleri korumanın mümkün olmadığı zamanlarda evlerin âdeta birer mabet hâline getirilmesi gerektiği anlamına gelir.

Nitekim, insan yetiştirmenin neredeyse imkânsız görüldüğü dönemlerde en sağlam sığınak, dış müdahalelere kapalı olan aile ortamıdır. Bu ilahî tavsiye, evi yalnızca bir barınak olmaktan çıkararak; yozlaşmaya, teknolojinin olumsuz etkilerine ve modern çağın baskıcı düzenlerine karşı dirençli bir “manevî laboratuvar” ve gerçek bir “hayat mektebi” hâline dönüştürmenin yoludur.

Emanet Şuuru ve İhmalin Dehşeti

Bu ilahî reçete, sadece bir tavsiye değil; her birimizin omuzlarına yüklenmiş ağır bir sorumluluktur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Hepiniz çobansınız ve hepiniz idareniz altındakilerden sorumlusunuz”¹ buyurarak, ailedeki her ferдин bu manevî nöbetin bir muhafızı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca şu da unutulmamalıdır ki “Her doğan çocuk fitrat üzere doğar...”² hadisinin de ifade ettiği üzere, çocuk saf ve kabule açık bir fitratla dünyaya gelir; onu şekillendiren, renklendiren ve belirli bir kimliğe büründüren ise öncelikle ebeveynidir.

Günümüzde anne ve babaların dünyayı temel hedef hâline getirerek evlatlarının manevî terbiyesini ihmal etmeleri, belki de tarihte eş benzeri görülmemiş bir sevi-

Bu perspektifte evler, sadece barınan mekânlar değildir. Buraları ibadetin, eğitimin ve güzel ahlakın merkezine dönüştüğü; öyle ki görenlerde “Keşke ben de burada bulunsaydım.” duygusu uyandıracak ölçüde cazip ve örnek bir hüviyet taşıyan, “kıblenümâ” evlerdir.

yeye ulaşmıştır. Bunun neticesinde, kendi ruh ve mânâ köklerimize göre yetiştiremediğimiz çocuklar yabancı kalıplar içinde şekillenmekte; anne-babalar ise farkına varmadan, inanç ve değerlerinden uzaklaşmış nesillerin âdeta sadece bakıcısı durumuna düşmektedir.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ahir zamanda babalarından ötürü evlatların vay hâline!"³ ikazı, bu acı gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. Şayet anne-baba, çocuğunun kalbini ve ruhunu ihmal edip yalnızca dünyevî geleceğini önceleyen bir anlayışı benimserse, bu kez "Ben onlardan beriyim."⁴ şeklindeki ağır bir uyarıya muhatap olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bu sebeple evlerimizi birer kıblenümâ hâline getirmek, aslında bu büyük emaneti hakkıyla taşıyabilmenin ve onu sahibine tertemiz bir şekilde teslim edebilmenin gayretidir.

Peki, evlerimizi nasıl birer kurtuluş adasına dönüştüreceğiz? Bu ağır mesuliyetin altından kalkmamızı sağlayacak pratik ve tarihî bir yol haritası var mıdır? Gelin şimdi, Hazreti Musa (aleyhisselâm) üzerinden bize işaret edilen ilahî reçetenin, İnsanlığın İftihar Tablosu Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dönemindeki o muazzam tezahürüne ve asrımızın iki büyük kametinin bu âyetleri nasıl tatbik ettiğine bakalım.

Nebevî Strateji: Dâru'l-Erkam

Hazreti Musa'ya vahyedilen bu "ev merkezli" eğitim strateji-

sini, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) en mükemmel hâliyle tatbik etmiştir. Mekke'nin o en boğucu günlerinde, Kâbe'nin içinde bile ibadet etmenin zor olduğu bir vasatta O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Safa Tepesi'nin eteklerindeki *Dâru'l-Erkam*'ı (Erkam'ın evi) bir manevî "strateji merkezi" ve "ilk mektep" olarak seçmiştir.

Orası sadece gizlenen bir yer değildi. Tam aksine karakterlerin inşa edildiği, vahyin taze taze ruhlara indirildiği bir irfan mektebiydi. Orada yetişen Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer ve Hazreti Mus'ab gibi niceleri öğrendikleri hakikatleri başkalarına ulaştırma adına kendi evini birer küçük *Dâru'l-Erkam*'a dönüştürdü. İslam'ın güzellikleri bir evden diğerine bir

kandil gibi taşındı. Öyle ki Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in (radiyallâhu anh) gayretleriyle kısa sürede İslam'dan haberi olmayan hiçbir ev kalmadı. Bu, "mekânın mabetleşmesi" sayesinde sağlanan bir inkılaptı.

"Medrese-i Yusufiye" ve "Medresetü'z-Zehra" Ruhu

Asırlar sonra, inancın ve ahlâkın hem modern firavunî yapılar hem de materyalist düşüncelerle kuşatıldığı bir dönemde Üstad Bediüzzaman, Hazreti Musa'nın (aleyhisselâm) ev merkezli stratejisini ve Nebevî metodu yeniden ihya etti. Hayatının yaklaşık 35 yılını sürgün, hapis ve esaretlerde geçiren bu büyük mütefekkir, zindanları Kur'ân'daki; "*Yusuf daha nice*

yıllar zindanda kaldı.” (Yusuf, 12/42) âyetinin sırrıyla birer “Medrese-i Yusufiye” olarak tanımlamakla kalmadı; aynı zamanda o dar ve karanlık mekânları iman hakikatlerinin neşredildiği, talebelerin yetiştiği ve ruhların arındığı birer ilim ve irfan merkezine dönüştürdü. Böylece en ağır şartlar dahi birer eğitim zemini hâline gelmiş, esaret görünen yerler hakikatte birer terbiye ve diriliş ocağına dönüşmüştür.

Üstad Hazretleri, Denizli Hapishanesinin ağır şartları altında kaleme aldığı *Meyve Risalesi*’nde, hapishaneyi bir “hayır medresesi” olarak gördüğünü şu sözlerle ifade eder: “... iman-ı bil’âhiret nuru ve kuvveti bana öyle bir sabır ve tesellî verdi ki; kendimi Medrese-i Yusufiye unvanına lâyık güzel ve hayırlı medrese-de biliyorum.”⁵

Bu yaklaşım doğrultusunda Üstad, medreselerin kapatıldığı ve din eğitiminin yasaklandığı o karanlık günlerde, hapishanedeki bu ruhu dışarıya taşıyarak “evleri birer dershaneye” çevirmiştir. Onun nazarında evler âdetâ imanın tahkim edildiği birer fidanlık hükmündeydi. İsparta’nın köylerindeki kerpiç evler ve Barla’daki mütevazı odalar; atom fiziğinden astronomiye, oradan marifetullahı uzanan birer üniversiteye (Medresetü’z-Zehra) dönüşmüştü.

Netice itibarıyla Üstad’ın, “Belki koca bir memleket bir dersane hükmüne geçer. Risale-i Nur’lar onların eline ulaşmakla, üstad yerinde onlara ders verir.”⁶ şeklindeki

tespiti hem Hazreti Yusuf’un zindandaki sabrının hem de Hazreti Musa’nın Mısır’daki hikmetli “ev stratejisinin” 20. yüzyıldaki en çarpıcı tezahürü olmuştur.

“Altın Nesil”in Beşiği: Işık Evler

Bu kutlu silsilenin günümüzdeki en somut tezahürlerinden biri, Fethullah Gülen Hocaefendi’nin ortaya koyduğu “Işık Evler” anlayışıdır. Ona göre modern çağın doğurduğu buhranlardan çıkış, Kur’ân’da Hazreti Musa (aley-hisselâm) ve kardeşine verilen “Evlerinizi namazgâh edinin.” ilahî fermanını yeniden dirltmekle mümkündür.

Bu perspektifte evler, sadece barınılan mekânlar değildir. Buraları ibadetin, eğitimin ve güzel ahlakın merkezine dönüştüğü; öyle ki görenlerde “Keşke ben de burada bulunsaydım.” duygusu uyandıracak ölçüde cazip ve örnek bir hüviyet taşıyan, “kıblenümâ” evlerdir. Diğer

bir ifadeyle kalbin, aklın ve ruhun birlikte inşa edildiği Ashab-ı Suffa modeli nuranî mekânlardır.⁷

Bu çerçevede “Işık Evler”, yalnızca öğrencilerin barındığı fizikî mekânlar olarak değerlendirilemez. Aksine bu yapılar, bir taraftan pozitif bilimlerin sistematik biçimde ele alındığı ve müzakere edildiği eğitim ortamları; diğer taraftan ise akıl ile kalbin dengeli bir şekilde mezc edildiği bütüncül gelişim merkezleri vazifesini görmektedir.

Hocaefendi’nin bu sisteminde ev, ebeveynin veya rehberin “temsil” gücüyle değer kazanır. Çocuklar ve gençler, orada yaşayanların secdedeki vakarını ve insanlığın dertleriyle dertlenişini yani başkaları için yaşama sancısını gördükçe; dış dünyanın cazibeli davetlerine karşı bir “iç mukavemet”⁸ kazanırlar.

İbrahim Canan ve “Aile İçi Eğitim” Projesi

Bu tarihî ve manevî mirası

Evlerimizi kıblegâh hâline getirmek, yalnızca yönümüzü Kâbe'ye çevirmek değil; aynı zamanda ebedî hakikatlere ve sahih değer aktarımına yönelmektir. Bu anlayış hayata geçirildiğinde, evlerimiz geleceğin “Işık Süvarileri”ni yetiştiren birer hayat okuluna dönüşecektir.

modern bir eğitim disiplinine dönüştüren en önemli isimlerden biri merhum Prof. Dr. İbrahim Canan'dır. Hocanın ruhunun ufkuna yürümeden hemen önce üzerinde titizlikle durduğu, âdeta bir vasiyet gibi toplumun önüne koyduğu en büyük sancısı; “Aile İçi Eğitim” projesidir. İbrahim Canan, karakterin temel iskeletinin %70'inin altı-yedi yaş civarında, yani çocuk henüz sadece “ev” ortamındayken tamamlandığı gerçeğinden yola çıkarak, aileyi bir “mek-tep” kılma davasını hayatının gayesi yapmıştır.

Canan Hoca, 2009 yılında aramızdan ayrılırken âdeta bir eğitim manifestosu niteliğindeki “Aile İçi Eğitim” kitabını bizlere en büyük miras olarak bırakmıştır. O, hem bu eserinde ve hem de vefatından önceki son beyanlarında, meselenin sadece bir kitap yazmak ya da konferans vermekle halledilemeyecek kadar büyük bir “bekâ davası”⁹ olduğunu ifade etmiştir.

Yangını Söndürmeye Evimizden Başlamak
Üstad Bediüzzaman'ın; “Kar-

şımda müthiş bir yangın var; içinde evladım yanıyor!”¹⁰ feryadı, bugün çok daha derin bir anlam kazanmış durumdadır. Zira şahsiyetsizlik, kimlik bunalımı ve inanç zafiyeti, âdeta harlanarak büyüyen devasa bir yangına dönüşmüş; evlatlarımızı içine çekip yok etme tehlikesini her zamankinden daha yakıcı bir hâle getirmiştir.

Bizler, bu yangına seyirci kalanlardan değil; aksine bir tulumbacı hassasiyetiyle onu söndürme vazifesini üstlenenler olmalıyız. Aslında “Kible Evler” anlayışı, sadece teorik bir eğitim modeli değil; aynı zamanda yangının sızabileceği gedikleri kapatma ameliyesidir. Zira kendi yuvamızda o manevî sarnıcı inşa edemezsek, dışarıdaki yangınla mücadele edecek gücü de kendimizde bulamayız.

Netice olarak aile ve ev, eğitimin tâlî bir unsuru değil; onun kurucu ve belirleyici zeminidir. Evlerimizi kıblegâh hâline getirmek, yalnızca yönümüzü Kâbe'ye çevirmek değil; aynı zamanda ebedî hakikatlere ve sahih değer

aktarımına yönelmektir. Bu anlayış hayata geçirildiğinde, evlerimiz geleceğin “Işık Süvarileri”ni yetiştiren birer hayat okuluna dönüşecektir.

Kaynaklar

1. Buhârî, Cuma, 11; Cenâiz, 32; İstikraz, 20, Vasâyâ, 9; Itk, 17,19; Nikah, 81,90; Ahkam, 1; Müslim, İmâre, 20.
2. Sahih Buhari, Cenâiz, 92; Sahih Müslim, Kader, 22.
3. <https://fgulen.com/tr/eserleri/cekirdekten-cinara/anne-baba-sorumlulugu>
4. <https://fgulen.com/tr/eserleri/cekirdekten-cinara/anne-baba-sorumlulugu>
5. Bediüzzaman Said Nursî, *Asâ-yı Mûsâ*, Süreyya Yay. 2019, s. 55,
6. Nursî, *Emirdağ Lahikası-II*, Süreyya Yay. 2019, s. 509.
7. Orhan Keskin, *Işık Evlerin Manevî Dinamikleri*, hizmetten.com. 19/11/2024.
8. Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, İstanbul: Nil Yayınları, 2011, s. 78-85.
9. İbrahim Canan, *Aile İçi Eğitim*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 45-60.
10. Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, Süreyya Yay. 2019, s. 763.

Bir İnsanı Yaşatan Bütün İnsanlığı Yaşatmış Gibi Olur

“İşte bundan dolayı İsrail oğullarına kitapta şunu bildirdik: Kim katil olmayan ve yeryüzünde bozgunculuk yapmayan bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişiyi yaşatırsa bütün insanlığı yaşatmış gibi olur” (Mâide 5/32). “Bu âyet, insan hayatının kutsallığını vurgulayan en mükemmel, evrensel bir beyandır. Hayatın korunması için, her bir kişi, başkasının hayatının kutsallığını kabul edip onu korumaya çalışmalıdır.”*

İnsan hayatının dokunulmazlığı hakkında semavî dinlerin hepsinde bulunan hükmü, Kur’ân-ı Hakîm şöyle ilan eder: “İşte bundan dolayı İsrail oğullarına kitapta şunu bildirdik: Kim katil olmayan ve yeryüzünde bozgunculuk yapmayan bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişiyi yaşatırsa bütün insanlığı yaşatmış gibi olur” (Mâide 5/32). Sonra yüce Allah, “Yaratıcı” sıfatıyla kendi hakkını hatırlatır: “Ey iman edenler! Allah’ın hukukunu gözetin! O’na yaklaşıma vesile arayın!” buyurur (Mâide 5/35).

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003 yılında “Kur’ân Yolu / Türkçe Meal ve Tefsiri” adlı muhtasar bir Tefsir ve Meal yayımladı. Bu

eserin 2008 tarihli basımında eser hakkında Yunus Akkaya gerekli tanıtımı yapmış. Hayrettin Karaman, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş ve Mustafa Çağrıci hocalar tarafından müşterek olarak hazırlanan ve Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından incelenip takdir edilen bu tefsir, yayımlanmaya devam etmektedir. 1998’de benim Mealimde konu münasebetiyle benim Kitab-ı Mukaddes’e atıfta bulunmamı az da olsa bazı kimseler yadırgamışlardı. Bu hocalarımız ise Önsöz’de, “... mukayese imkânı sağlamak ve ihtiyaç hâlinde, İslamî inançlar ve ilkelerle çelişmeyen ek bilgiler vermek maksadıyla Kitab-ı Mukaddes’ten de bilgiler aktarılmıştır.” diyerek, çok sayıda âyet ve konu vesilesiyle irtibat kurmuşlardır. Kanaatimce hocalarımızın bu eserini herkesin okumasında fayda vardır. Fakat Kur’ân Mealini hazırlayan kimsenin ise mutlaka başvurması gerekir.

Ne var ki, benim Mealimden başka hiçbir Meal, bu hükmün, Tevrat’ta değil de onun tefsiri olan Mişna’da yer aldığını belirtmez. Onun için okuyucu, bunu Tevrat’ta arayıp da bulamayınca şüpheye düşer. Türkçe kuranmealleri.com sitesindeki elli beş meale bakılabilir ve irtibat kurulmadığı, bu konuda Meallerde hiç bilgi verilmediği görülür. Diğer taraftan Hristiyanlığın Kutsal Kitabı’nın ilk beş bölümü olan Tevrat kısmına bakan kimse de orada bu bilgiyi bulamaz. Hazırladığım Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali 1998’de yayımlandığından ve o vakit bu bilgiden haberdar olmadı-

Müslümanların çoğu Mâide, 32. âyetinin baş kısmını bilmez, bilen de unuttur ve âyeti; “Kim bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur.” diye başlatır. Hâlbuki âyet, önce İsrail oğullarına bu emri vermesi ile en başta onların görev ve sorumluluklarını vurgulamaktadır. Yani, Kur’ân bu emri, onların şahsında bütün insanlığa yöneltmektedir.

ğım için, bu bilgiye orada yer veremedim. Fakat 2003 yılından sonraki basımlarda, Kur’ân Yolu tefsirine atıfta bulunarak bu önemli bilgiye, kaynak göstererek yer verdim. **Bu bilgi olmazsa dikkatli okuyucu, Meal yazarlarının, hemen hepsinin, bu bilgiyi Tevrat’a mal ettiğini düşünecek, asıl kaynak olan Tevrat tefsiri Mişna’dan habersiz kalıp birçok yerde bunu Kur’ân-ı Kerim’e veya Tevrat’a mal ederek nakledecektir.**

İşin bir başka yönü şudur: Müslümanların büyük ekseriyeti bu âyete atıfta bulunurken: “Allah, Kur’ân’da buyurur ki: Kim bir kişiyi öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişiyi yaşattırsa sanki bütün

insanları yaşatmış gibi olur.” der. Bu bilginin ilk kaynağını da bildirmeksizin, Kur’ân’a mal eder. Hâlbuki yapması gereken, âyeti başından okuyarak: “İşte bundan dolayı, İsrail oğullarına Kitapta şunu bildirdik: Kim bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişiyi yaşattırsa sanki bütün insanları yaşatmış gibi olur.” Kur’ân’ın, insan hayatı hakkında, kâinatın ufuklarında yankılanıp Tevrat vasıtasıyla milattan on üç asır kadar önce İsrail oğullarına verdiği bu emir, mevcut Tevrat’ta yer almaz. Ama O’nun tefsiri olan Mişna’da (Sanhedrin, IV, 5) şöyle bildirilir: “İsrail’den tek bir kişiyi öldüren, tüm ırkı öldürmüş gibi cezalandırılacaktır ve İsrail’den tek bir kişiyi

Sonra yüce Allah, “Yaratıcı” sıfatıyla kendi hakkını hatırlatır: “Ey iman edenler! Allah’ın hukukunu gözetin! O’na yaklaşılmaya vesile arayın!” (Mâide 5/35).

koruyan Allah’ın kitabına göre bütün dünyayı korumuş sayılacaktır.” Bu kısımdaki önemli değişiklik gözden kaçmayıp ayrıca değerlendirilmelidir.

Fakat Müslümanların çoğu Mâide, 32. âyetinin baş kısmını bilmez, bilen de unuttur ve âyeti; “Kim bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur...” diye başlatır. Hâlbuki âyet, önce İsrail oğullarına bu emri vermesi ile en başta onların görev ve sorumluluklarını vurgulamaktadır. Yani, Kur’ân bu emri, onların şahsında bütün insanlığa yöneltmektedir.

Bu âyetin zımnen teşvik edip başlattığı, başka inançta olanlarla iletişim kurmaya, ilahiyat doktoru Atakan Derelioğlu Bey’in yaşadığı canlı bir örnek şöyle cereyan etmiştir: 12 Nisan 2022 günü, New Jersey’de kanser merkezinde dördüncü evre kemoterapi görmekte idim. O ünite de hastalar, perdelerle bölünmüş odalarda yatıyorlardı. Hasta, perdesini açık tutarsa diğer odalarda yatanlarla görüşebiliyordu. Başındaki kipadan Yahudi olduğunu anladığım Seth (Şit) adlı bir kişi

20 kadar hastayı ziyaret edip onlara moral veriyordu. Bir peygamber ismini taşıyan ve üst düzey distribütör olarak dağıttığı serumlarla şifa vesilesi olmaya çalışan bu kişiye tebriklerimi ilettim. Kur’ân-ı Hakîm’in Mâide sûresi 32. âyetinde: “İsrail oğullarına, kim bir insanı yaşatırsa, bütün insanlığı yaşatmış gibi olur.” buyurduğunu, Tevrat tefsiri Mişna’dan naklen okuyunca, hemen yere çömelip dakikalarca hıçkırıklarla ağlamaya koyuldu. Başka söze hacet yok. Kur’ân kendi kendisini tebliğ ediyor. O’nun bu irşadlarını anlamaya çalışıp uygulamak talebelerinin işidir.

Türkiye’de en çok bilinen elli beş Kur’ân mealinde bu âyetle ilgili yorum şöyle dursun, kısa bir not bile bulamamak, benim için büyük bir hüsrana oldu. Mealler bu âyetin açtığı ufuklar hakkında açıklamayıp yapmadıkları gibi, hükmün yer aldığı kaynak konusunda da yanlış bilgi veriyorlar. Hemen hepsi, açıkça veya adını vermeksizin, bu hükmün mevcut Tevrat’ta yer aldığını yazıyor. Hâlbuki hüküm, Tevrat’ta

değil, Tevrat’ın tefsiri Mişna’da bulunmaktadır. Evet, bu hüküm mevcut Tevrat’ta yer almaz. Ama onun tefsiri olan Mişna’da (Sanhedrin IV, 5), “İsrail’den tek bir kişiyi öldüren, tüm ırkı öldürmüş gibi cezalandırılacaktır.” tarzında yer alır (Diyanet, Kur’ân Yolu Tefsiri).

Kur’ân-ı Hakîm, “Tevrat’ta bildirdik” demeyip “Kitap’ta şunu bildirdik” buyuruyor. Burada maksat, Tevrat’ın tefsiri olan Mişna’dır. Onlara göre bu tefsir de aynen Tevrat hükmündedir. Bu da bunu yapan Meallerin düzeltmeleri gereken önemli bir vebaldır. Kur’ân, “Tevrat’ta” demiyor, “Kitap’ta” diyor.

“Bu âyet, insan hayatının kutsallığını vurgulayan en mü-kemmel, evrensel bir beyandır. Hayatın korunması için, her bir kişi, başkasının hayatının kutsallığını kabul edip onu korumaya çalışmalıdır.”*^Q

* Suat Yıldırım, Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meal, Mâide sûresi 32. âyet-i kerimesinin açıklaması.

“Yüzleşme Yazıları”nın Çağrıştırdıkları

"Yüzleşme" kelimesinden insanın amel, söz, niyet hatta derecesine göre hayallerinde bile hata, kusur ve günah olarak gördüğü veya bulunduğu konum ile bağdaştıramadığı bir kısım hususlardan dolayı kendini hesaba çekmesini anlıyoruz. "Yüzleşme Yazıları" derken de M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bir yıl boyunca seri hâlinde Çağlayan dergisinde yayımlanan başyazılarını kastediyoruz.*

“Kendiyle Yüzleşmede Peygamber Ufku”

Birbirini takip eden bu yazı serisinin ilki olan “Kendiyle Yüzleşmede Peygamber Ufku”nun şu ilk satırları Muhterem Hocaefendi'nin “yüzleşme” ile neyi kastettiği ve bu yazıları yazmadaki maksadı hakkında bize derli toplu bir fikir vermektedir: “Ufkumuzu aşar onların Hak'la münasebetleri, kendileriyle yüzleşmeleri ve masumiyetlerine rağmen Hak kapısındaki temkin üstü tem-

kin edalı iç çekişleri. Sıgmaz mücelletlere onların o ledünnî derinlikleri; hiss-i mehâfet ve mehâbetleri; verâlar verâsına müteveccih yana-yakıla niyazları ve bu konudaki sûzişî nağmeleri. Bizim deryadan bir damla, mehtaptan bir zerre kırık-dökük ifadelerimizle, tâ baştan yed-i rahmetle o arındırılmışların hangi mülâhaza ya binaen arınma kurnasından arınma kurnasına -istiğfar, inâbe, evbeye- koştuklarını değerlendirip dillendirmek muhal

Elverir ki herkes kendiyle yüzleşebilsin; kendi yakasından tutup kendini sarsabilsin; nefsiyle cedelleşip yaka paça olabilsin; hatalarını görebilsin; başkalarını suçlamanın faydasız bir kolaycılık olduğunu görebilsin; kaderi tenkide yaklaşmasın; kendi vazifesine odaklansın, mevcudiyet ve sorumluluğunu sadece başkalarının aleyhinde olmaya bağlamasın ve tevbelerini kabul edecek, dualarına cevap verecek, tasalarını giderecek olan Rabbine dua dua yalvarıp yakarsın.

ölçüsünde zordur. Ama yine de onlara bakıp kendimize gelme adına, bir cüret de olsa bir şeyler söylemenin lüzumuna inanıyorum. Zannediyorum bu paragrafı, ‘Cenab-ı Hak onların bu yüce hissiyatlarının bir damlasını da bize lütfeylesin!’ dileğiyle noktalama uygun olacaktır.”¹

Makale başlığından da anlaşılacağı üzere Muhterem Hocaefendi bu yazılarında başta Sultan-ı Enbiya Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa olmak üzere peygamberân-ı izâmdan bazılarının (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselam) kendileriyle yüzleşmelerini değerlendirmekte ve bu konudaki yorumlarını dikkatli nazarlara sunmaktadır. Bu silsile içinde örnek olarak üzerlerinde durulan diğer peygamberler Hazreti Âdem ve Hazreti Nûh, Hazreti İbrahim ve Hazreti Yakub, Hazreti Yusuf ve Hazreti Şuayb, Hazreti Musa, Hazreti Yunus ve Hazreti Eyyub (aleyhimüsselam)’dır. Bu makalelerinde Muhterem Hocaefendi, nâm-ı celilleri zikredilen peygamberlerin kendileriyle -nefisleriyle değil- yüzleşmelerini, özellikle onların Kur’ân-ı Kerim’deki yalvarış ve yakarışlarını referans alarak yorumlamaktadır.

“Nefisle Yüzleşmede Hâlede İlk Halka”

Yüzleşme yazıları silsilesinin ikinci grubunun başlığı “Nefis-

le Yüzleşmede Hâlede İlk Halka”dır. Hâle bilindiği üzere Kamer’in yani Ay’ın çevresindeki ışık halkasına denmektedir. Muhterem Hocaefendi, Resûl-i Ekrem Efendimiz’i etrafına nur saçan bir “Kamer-i Münîr’e, sahabe-i kiramı da o Kamer-i Münîr’in, çevresinde oluşturduğu hâleye benzetmektedir. “İlk Halka” ile kastedilen de sahabe-i kiramın en mümtaz simaları olan Hulefâ-i Râşidîn efendilerimizdir. Nitekim Hocaefendi, bu gruptaki dört yazının ilkinde Hazreti Ebû Bekir, ikincisinde Hazreti Ömer, üçüncüsünde Hazreti Osman, sonuncusunda da Hazreti Ali’nin (radiyallahü anhüm ecmaîn) kendilerini ne kadar içten ve derince bir muhasebe, murakabe ve sorgulamaya tâbi tuttuklarını mevzu edinmektedir. Hocaefendi onların kendileriyle olan bu yüzleşmelerini -el-Kulûbü’d-Dâria’da da yer alan- niyaz, iç döküş, arz-ı hâl ve dualarından yola çıkarak değerlendirmiş ve içimizdeki hüşyar gönüllerin istifadesine sunmuştur.

“Kendileriyle Yüzleşmede Hâle ile Hâlleneler”

Hocaefendi’nin, kişinin kendisiyle yüzleşmesi konusunda ele aldığı üçüncü gruptaki örnek şahsiyetler ise “nübüvvet şecere-i mübarekesinin nurefşan meyvelerinden âbide bir şahsiyet” olarak nitelendirdiği

İmam Zeynelâbidîn hazretleri ve “Hak’la irtibatı ve İslamî hassasiyetiyle müşârun bi’l-benan bir akrabü’l-mukarrabîn” ifadeleriyle medh ü sena ettiği Üveys el-Karanî hazretleridir. Sahabeden sonraki tâbiîn tabakasından iki seçkin simanın ele alındığı bu yazıların üst başlığı ise “Kendileriyle Yüzleşmede Hâle ile Hâlleneler” olmuştur ki bununla da o tabakanın, kendilerini sahabe boyası ile boyadıklarına işaret vardır. Özetle, “Kamer-i Münîr” olan Peygamber Efendimiz, ziyasını “Güneşler Güneşi” Cenab-ı Allah’tan; “hâle” sayılan ashab-ı kiram, Efendimiz’den; tabiîn hazerâtı da sahabe-i güzînden almışlardır.

Aslında hakları tam bir konsantrasyonla tekrar tekrar derin ve müzakereli bakış olan yüzleşme yazılarına böylece mahrutı bir göz attıktan sonra okuyup anlayabildiğimiz kadarıyla bu yazıların bize neler ifade ettiğini birkaç başlık altında özetlemek istiyoruz.

Semamızın Yıldızları

Öncelikle Muhterem Hocaefendi yıllarca cami kürsülerinde hayat-ı seniyyelerini anlattığı örnek şahsiyetleri başta Efendimiz ve râşid halifeleri olmak üzere bu yazılarla bir kez daha dikkatlerimize sunmuş ve bize zamanımızın saptırıcı (hadis-i şerifin ifadesiyle “mudill”) hadiseleri

karşısında kendileriyle yolu-
muzu yönümüzü doğru tayin
edebileceğimiz, semamızın
yıldızlarını işaretlemiştir. Bir
başka ifade ile büyük zatlar-
ın üstün hâllerini nazarlara
vermek suretiyle bize kendi
durumumuzu tayin ve tespit
etme imkânı sunmuştur.

İşaret edilen bu üstün hâl-
ler içerisinde özellikle üzerin-
de durulan husus ise o zatların
kendileriyle, kendi nefisleriyle
yüzleşmeleridir. Şüphesiz bu
yüzleşme, herhangi bir insa-
nın aşikâr kusur ve günahla-
rından dolayı kendini hesaba
çekmesi anlamında olmayıp o
zatların Allah (celle celâluhu)
nezdindeki konumlarına, ken-
dilerini konumlandıkları
yere göre, kendilerine yakışma-
dığını düşündükleri hususları
yorumlamaları ve ona göre bir
tavra bürünmeleri mânâsın-
dadır. Bunun içindir ki Hoca-
efendi yüzleşme yazılarında
o büyüklerin kendilerini sor-
gulamalarını naklederken pek
çok istidradlarda bulunmuş
ve okuyucunun zihninde onlar
hakkında yanlış bir mülâhaza
oluşmaması için antrparantez
cümlelerle onların mualla ko-
numlarını ve derecelerine göre
masumiyetlerini hatırlatmıştır.

Tevbe ve İstiğfar Tavsiyesi

Özellikle bela ve musibetle-
rin baskısı altında kaldığı zor
zaman dilimlerinde insanın
başına gelenleri kendinden,
kendi hata ve günahlarından
bilip kendini sorgulaması, ay-
naya bakıp Kur’ân-ı Hakîm’in
ta’limiyle², “Başıma gelen her
iyilik Hazreti Allah’tan, her kö-
tülük ise benim kendi nefsim-
dendir.” diyebilmesi mü’min-
ce bir davranıştır ve böyle bir
yaklaşım o insana kaybetme

— Şûrâ, 42/30 —

kuşağında pek çok kazanç
kapıları açar.

Kendini sorgulayıp itham
oklarını nefesine yönlendi-
ren böyle bahtiyar bir insan
kusurunu görür. Görünce de
tevbe ve istiğfarlarla Rab-
bine yönelir. Daha sonra da
istiaze ile Cenab-ı Allah’a sı-
ğınarak şeytanın şerri olan
o kusurundan kurtulmuş
olur. Üstad Bediüzzaman’ın
ifadesiyle, “Kusurunu görme-
mek o kusurdan daha büyük
bir kusurdur.”³ Hazreti Ebû
Bekir Efendimiz ve Hasen
el-Basrî Hazretleri gibi bü-
yüklerin, bir sıkıntı ya da
problemle huzurlarına gelen
insanlara öncelikle tevbe ve
istiğfar tavsiyesinde bulun-
maları da bu açıdan üzerin-
de durulmaya değer bir hu-
sustur.

Ayrıca; suçu kendinde gö-
ren ve “Bunlar benim günah-
larım yüzünden oldu.” diyebi-
len insan, başkalarını suçlama
ve atf-ı cürümlerde bulunma
yani suç ve sorumluluğu ken-
di üzerinden atıp başkasına
yükleme gibi hatalara da düş-
memiş olur. Özellikle bela ve
musibetlerin umumi olduğu
süreçlerde böyle bir hataya
düşmek, insanların birbirine
olan güvenlerini zedeleyece-
ğinden dolayı o bela ve musi-
betleri içinden çıkılması çok
güç hâle getirecektir ki düşü-
nülecek olursa bu meselenin

önemi de kendiliğinden orta-
ya çıkmış olur.

Sabır İçinde Şükür

Daha önemli bir mesele ise
-hafızanallah- kaderi tenkit
etmektir. Kaderin âdil, sabrın
da dinî hayatın yarısı olduğu
hakikati yeterince özümse-
nemediğinde, “Ne yaptım da
bunlar benim/bizim başım(ız)
a geldi?” denilerek karşı kar-
şıya kalınan bir kısım sıkıntı-
lardan dolayı düşünüp taşın-
madan hüküm verilip kadere
taş atmaya başlanabilir. Bu
da ilahî rahmete itiraz ve Ce-
nab-ı Hakk’ın icraatına karşı
hoşnutsuzluk demektir. Mad-
dî bir musibete maruz kalan
insan kaderi tenkit ettiğinde
başına bir de manevî musibet
almış ve böylece musibetle-
ri ikileştirmiş olur. Hâlbuki,
“Olanda, Hazreti Allah’ın se-
çip ihtiyar buyurduğunda ha-
yır vardır.”⁴ Biz kullara düşen
vazife de Resûlullah (aley-
hissalâtü vesselam) Efendi-
miz’in talim buyurduğu gibi,
“Rab olarak Allah’tan razı
oldum/olduk.”⁵ demek ve kü-
für ile dalâlet müstesna, her
hâlimiz için Yüce Yaratıcı’ya
hamd ü senada bulunmaktır.
Bu konuda da Bediüzzaman
Hazretlerinin yazmış oldu-
ğu şu reçete ne kadar güzel-
dir: “Dünyanın meşakkatleri
madem sevap verir geçerler; o
musibetlere karşı sabır içinde

şükür ile, metanetle mukabele edilmek gerektir.”⁶

Meşru Yollarla Hak Arayışı

Sıkıntı ve musibetler bazen de insanlar eliyle gelir. Bu takdirde böyle bir şeye maruz kalan kimse veya kimseler mazlum, sebep olan kişi yahut kişiler de zalim olmuş olurlar. Mazluma düşen, insanca ve mümince üsluptan taviz vermeden meşru çizgide haklarını araması, ne pahasına olursa olsun zarar ve haksızlığa aynıyla karşılık vermemesidir. Vermemesi bir yana kendisine o zulmü reva görenler hakkında “sebb ü şetm”de bulunması, zulüm gibi en büyük bir günahla kirlenmiş o kimselerden bahsedip durması ve onlar hakkında “sövüp sayma” türünden kendine yakışmayacak sözler sarfetmesi dinimizce uygun görülmemiştir. O hâlde mazlum ve mağdur durumdaki kimse ne yapacaktır sorusunun cevabı şudur: Bir taraftan meşru yollarla hakkını ararken diğer taraftan da zulmü bertaraf ve hakkı ikâme etmesi için Kudreti Sonsuz’a dua edecektir. Bu ince ve mühim hususu çok dikkat çekici bir kudsî hadis ile delillendirebiliriz. Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur: *Ben Allah’ım ve benden başka hiçbir ilah yoktur. Her şeyi sevk ve idare eden Melikler Meliki ve her şeyin sahibi Mâlikler Mâliki Ben’im. Yeryüzündeki bütün -izafî- meliklerin (kral, sultan, padişah, başkan ve sair idarecilerin) kalbleri hep Ben’im (kudret) elimdedir. Şayet kullarım Bana itaat ederlerse, Ben onların başlarındaki idarecilerin kalblerini o kullarım*

*hakkında re’fet ve rahmet ile doldururum. Yok eğer kullarım Bana isyan edecek olurlarsa, o zaman da o yöneticilerin kalblerini onlara karşı azap ve gazapla doldururum. Onlar da, o kullarıma görülmedik, bilinmedik bir azapla azap ederler. Öyleyse ey kullarım, bu hakikati böyle bilin de, kendinizi başınızdakilere sövüp saymakla, onlar hakkında atıp tutmakla meşgul etmeyin. Bilakis Ben’i çokça anıp Bana dua dua yalvarıp yakarın ki onlara karşı size kâfi geleyim.*⁷

Dua Kuşağı, Kazanma Mevsimi

Bütün bu önemli hususların yanında Muhterem Hocaefendi’nin, yüzleşme yazılarıyla bir kez daha dolaylı da olsa dikkatlerimizi ellerimizdeki pek kıymetli dua ve evrâd ü ezkâr mecmuası olan el-Kulûbü’l-Dâriya’ya çektiğini söylemek de mümkündür. Hocaefendi, o duaları tam dikkat ve im’an-ı nazarla okumuş, duaların satırlarında ve satır aralarında dua sahibi büyüklerin hissiyatlarını ve özellikle de kendileriyle yüzleşmelerini çok iyi görmüş ve görüp okuduklarını mükemmel üslubuyla bize, bizim dilimizde sunmuştur.

En ağır görünen “süreç”ler dahi fertler ve topluluklar için bir derlenip toparlanma ve kazanma mevsimi olabilir. Elverir ki herkes kendiyle yüzleşebilsin; kendi yakasından tutup kendini sarsabilsin; nefsiyle cedelleşip yaka paça olabilsin; hatalarını görebilsin; başkalarını suçlamanın faydasız bir kolaycılık olduğunu görebilsin; kaderi tenkide yaklaşmasın; kendi vazifesi-

ne odaklansın, mevcudiyet ve sorumluluğunu sadece başkalarının aleyhinde olmaya bağlamasın ve tevbelerini kabul edecek, dualarına cevap verecek, tasalarını giderecek olan Rabbine dua dua yalvarıp yakarsın. İşte, M. Fethullah Gülen Hocaefendi’nin kaleme almış olduğu yüzleşme yazıları bizlere bu yapılması gerekenleri nasıl gerçekleştirebileceğimize dair güçlü fikirler vermektedir. Şüphesiz cehd ü gayret bizden, inayet ve tevfiik Rabbimizdendir.

* Fethullah Gülen Hocaefendi’nin kaleme aldığı söz konusu başyazılar (Yüzleşme Yazıları), *Çağlayan* dergisinde Şubat 2018 - Mart 2019 tarihleri arasında seri olarak yayımlanmıştır.

Kaynaklar

1. M. Fethullah Gülen, “Kendiyle Yüzleşmede Peygamber Ufkul-1”, *Çağlayan*, Şubat 2018, s. 3.
2. Bkz. Nisâ, 4/79; Şûrâ, 42/30.
3. Bediüzzaman Said Nursî, *Lem’alar*, “13. Lem’a, 13. İşaret, 2. Nokta”, Süreyya Yay., İst. 2016, s. 132.
4. Aliyyülkârî, *el-Esrârü’l-merfûa*, s. 196; *el-Aclûnî, Keşfü’l-hafâ*, 1/478-479; ayrıca bkz. M. Fethullah Gülen, “Neylerse Güzel Eyler”, *Diriliş Çağrısı* (Kırık Testi-6), Nil Yay., İst. 2010, s. 243.
5. Ebû Dâvud, Vitir 26; Nesâî, Cihad 18; ayrıca bkz. Müslim, *İmâre* 116.
6. Bediüzzaman Said Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, “27. Mektup’tan”, 6. Mektup, Süreyya Yay., İst. 2016, s. 18.
7. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, 2/388.

BİR NEFESTE BAHŞEDİLEN İKİ HAYAT

Nefesin kendisi bir âyet* gibidir: Sessiz, derin, sürekli ve mânâlı... Bir çocuk doğar, ilk nefesini alır ve dünya sahnesi onun için açılır. Bir insan son nefesini verir, sahne kapanır ve berzah âlemine geçer. Hayat nefeslerin toplamıdır ama nefes hayata vesile olduğundan hayat kadar kıymetlidir.

*“Hava ile Hüve (Hû) arasında çok ciddi bir irtibat vardır. Hava, Hû’ya dayanmaktadır. Aslında, her insan “Hû” ile solumlanmaktadır. Evet, ister inansın ister inanmasın, her insan hem de her nefes alış-ve-rişinde “Hû” demek zorundadır; şuursuzca bile olsa “Hû” demeyen yaşayamaz.”***

● Nefesteki Mucize

Insanın göğsüne gizlenmiş mucizevi bir ritim vardır. Farkında bile olmadan metabolizma hızımıza, kilomuza ve hareket

yoğunluğumuza göre her dakika 12-20 kez tekrar eden, gece ve gündüz demeden hayatın kapılarını açık tutan bir ritim: Nefes.

İlk nefesimiz bu dünyaya gelişi müjdeliler, son nefesimiz bu dünyadan ayrılışı... İkisi arasında geçen bütün ömür, nefeslerin birbiri ardına düştüğü ince bir çizgidir. Ama her nefes aslında melek-nümün kanatlarıyla iki hayat taşır: Nefesle aldığımız oksijenle verilen birinci hayat; nefes verdiğimizde dışarı attığı-

mız karbondioksitle korunan ikinci hayat.

Bir kuş nasıl ki tek bir kanatla uçamaz, insan da sadece nefes alarak yaşayamaz; nefes veriş de en az nefes alış kadar hayat taşır. Nefeslenmek yazı/tura gibi, bir metal paranın çift yönü gibidir. Oksijen almak “ön yüzü”, CO₂ uzaklaştırmak “arka yüzü”dür. Vücut oksijensiz birkaç dakika idare edebilir fakat CO₂ birikiminin kandaki artması çok daha ölümcüldür.¹ CO₂ yükseldiğinde kanımızın pH’ı

düşer (yani asitlik artar), sinir sistemi felce uğrar ve kalp kendini durdurur.¹ Modern tıp bunu “asidoz krizi” olarak adlandırır. Bu yüzden nefes vermek, hayatın görünmeyen yarısıdır. Nefes verirken de o kanda kalsa ölüme sebep olacak karbondioksit gazı ses tellerimizle beraber konuşma gibi insan için olmazsa olmaz bir faaliyette rol alır.

Biz farkında bile olmayız fakat her nefes alış ve veriş; ilgili organ ve dokularımızda 300 milyon kadar alveolün (akciğerlerdeki hava keseciklerinin) açılıp kapanması², akciğer kılcallarının saniyede litrelerce kanı oksijenle buluşturması², sinir sisteminin ritmi hiç bozmadan bu orkestrayı yönetmesi demektir.³ Bu kadar karmaşık bir düzen, biz uykudayken bile bir an durmaz. Kur’ân’ın nazarı tam da buradadır: “O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Gizlediğiniz ve açıkladığınız her şeyi de bilir. O kalblerin ta kökünü de bilir” (Tegâbûn, 64/4). Bu bilme; hücrelerin, atomların, akciğerlerin ve nefes yollarının içindeki işleyişi de kuşatır. Çünkü her şey O’nun ilminde saklıdır.

Nefesin Kapısı: Burun ve Filtreleme Mucizesi

“Soluk aldığımızda hava, önce burnumuzun kıvrımlı ve dar koridorlarından geçerken konka (concha) adı verilen bölmelerin arasındaki koridorlarda ısıtılır, nemlendirilir, toz ve mikroplar yüzeylerdeki yapışkan mukusla tutulur, koku alıcı reseptörlerle analiz edilerek, kötü bir koku ise içeri çekilmesi engellenir. Burun

yollarındaki bu yapılar, havanın akışını yavaşlatıp filtrelemeyi artırmak ve içimize çekilecek havayı en temiz ve uygun sıcaklığa getirmek için tasarlanmıştır. Burun yolundaki anomaliler sebebiyle bu ısıtma ve filtreleme görevinin tam yapılamadığı durumlarda akciğer enfeksiyonlarının belirgin şekilde arttığı gösterilmiştir.”⁴ Bu kadar hassas bir sistem, bedenin en girift bölgelerinden birine yerleştirilmiş ve nefesin daha ilk adımda korunması sağlanmıştır. Hedef daha temiz ve daha sağlıklı bir nefesi elde edebilmektir.

Soluk Borusu ve Akciğerler: Birlikte Çalışan Mühendislik Harikası

Hava, gırtlak ve soluk borusundan geçerek akciğerlere yönelir. Soluk borusunun içindeki “C” şeklindeki kıkırdak halkalar tam da olması gerektiği kadar sertlik ve esnekliğe sahip olarak yaratılmıştır. Eğer çok daha sert olsaydı yutkunma zorlaşır, çok daha yumuşak olsaydı nefes boru-

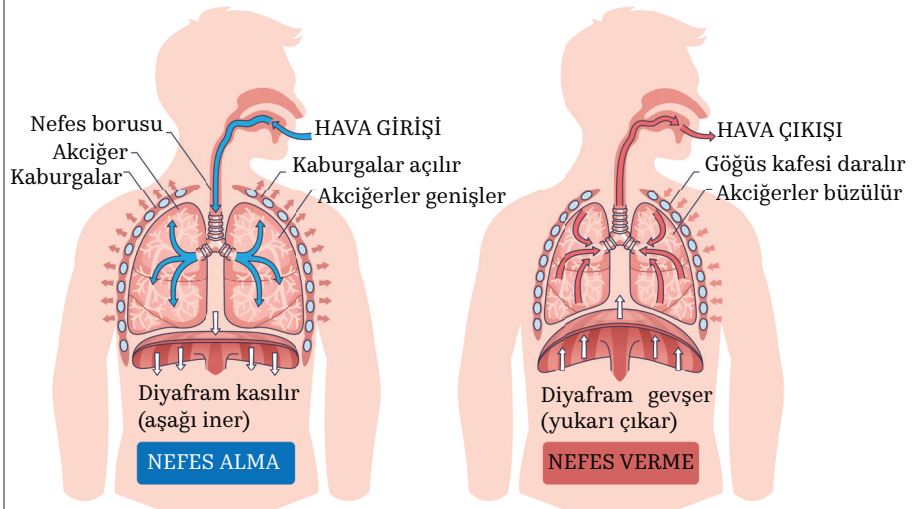
su çökerdi. Soluk borusu iki bronşa ayrılır ve bu bronşlar “ağaç gibi” dallanarak bronşioilleri oluşturur.⁵ Son durak, milyonlarca küçük hava keseciği olan alveollerdir.²

Şimdi biraz derinlere dalalım ve mikro ölçekli bir tefekkür yapalım: Sağlıklı yetişkin bir insana ait iki akciğerde yaklaşık 300 milyon alveolün toplam alanı yaklaşık 120-180 metrekaredir. Sadece bir alveolün çevresini saran 250 bin kadar kılcal damar vardır, bunların toplam uzunluğu 13 km’yi bulur. Bir milimetreküp kanda, oksijen taşıyan alyuvarların sayısı yaklaşık 5 milyondur. Her bir alyuvardaki kana kırmızı rengi veren ve asıl oksijen taşımada görevli hemoglobin sayısı yaklaşık 250 milyon kadardır.

Her bir hemoglobinin molekülü dört oksijen molekülünü bağlayabilir. Her bir alveolün duvarı o kadar incedir ki (yaklaşık 0,2 mikrometre), oksijen kolayca kana geçebilir.

Kılcal damarlar bu alveol denen kese duvarına öylesi-

SOLUK ALIP VERME SÜRECİ

ne yakın yerleştirilmiştir ki oksijenin geçmesi için mesafe neredeyse “yok” gibidir.² Bu düzen, “nefes alırken oksijenin kana geçmesini” âdetâ kaçınılmaz hâle getirir. Eğer bir yerde nizâm ve çalışan mükemmel bir sistem varsa, mantık çıkarımıyla biliriz ki orada bu düzeni tasarlayıp tesis eden vardır.

Alveoller ve Kılcallar: Gaz Değişim Mucizesi

Yukarıda verilen rakamlar, nefesin basit bir hareket değil, muazzam bir biyolojik hesaplama olduğunu gösterir. Her nefeste oksijen, alveolden kılcal damardaki hemoglobine bağlanır. Karbondioksit, kandaki çözültiden alveole geçer. Bütün bu alışveriş yalnızca 0,25 saniyede tamamlanır.⁶

“Hemoglobinin oksijene bağlanma eğrisi bile başlı başına bir mucizedir. Çünkü alyuvarın görev birimi olan ve kanı kırmızı renge boyayan hemoglobin yapısında *hem (heme) grubundaki demir* oksitlenmez, oksijenlenir, yani kimyevî bir değişim göstermeden oksijeni tutar ve bırakır. Bu işlemin sağlanmasında pH değişimleri, kan sıcaklığı ve karbondioksit karşı ayarlanmış duyarlılığı sayesinde oksijeni “ihtiyacı olan doku hücrelerine o hücrenin ihtiyacı oranında oksijen bırakılır.”⁶ “Her şeyi yaratıp nizam veren ve her şeyin varlığını bir ölçüye göre belirleyen O’dur” (Furkan, 25/2). Alveoller ve hemoglobinlerle gerçekleşen gaz değişiminin hassas dengesi, gerçekten de ölçüsüz düşünülemez.

Perde Önündeki Merkezler: Omurilik Soğanı, Pons ve Sinirler

Biz nefesin ritmini düşünmeyiz; çünkü düşünmemize gerek kalmadan, ilâhî emirle işletilir. Bu vazife önde sebep olarak konulmuş merkezler konumundaki *medulla oblongata* (omurilik soğanı), *pons*, *periferik sinirler* ve *diyafram* isimli karın ile göğüs boşluğunu ayıran kaslı perdedeki sinirlere verilmiştir. Bu merkezler, tam bir tefekkür hazinesidir. Kandaki karbondioksit miktarı otomatik olarak her an bir kimyacıdan daha hızlı ve hassas şekilde ölçülür. CO₂ biraz yükseldiğinde nefes hem derinleştirilir hem de hızlandırılır, düştüğünde ise nefesin hem hızı hem de derinliği azaltılır.³

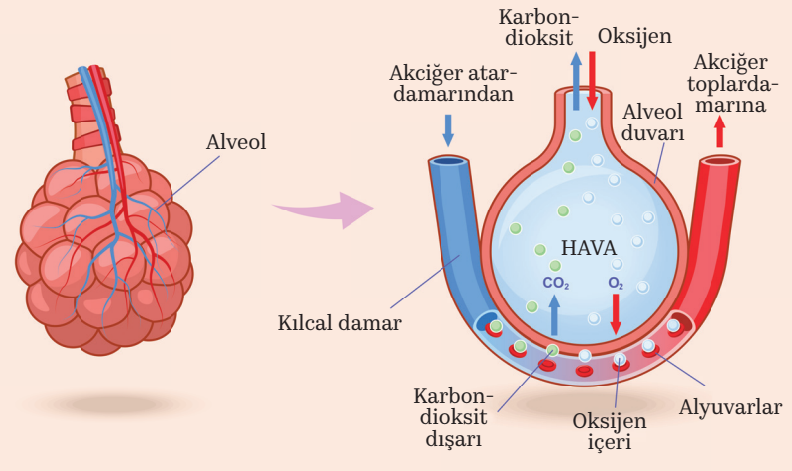
Gaz miktarındaki ve yoğunluğundaki en küçük bir değişimi bile algılayıp bunu değerlendiren, göğüs ve karın kaslarına ritmik şekilde hareketleri için komut veren bu sistemi bir ömür boyu çalıştıran Rabbimiz, “*Ey kulum uyku da bile sen farkında olmadan,*

Nefesin kesintisiz devamına vesile olan solunum sisteminin anatomik, fizyolojik ve biyokimyevî elemanlarının otonom sinir sisteminin koordinasyonu ile iş birliği içinde sürdürdüğü bu muhteşem orkestra ecelimizle takdir edilen son nefese kadar sürer.

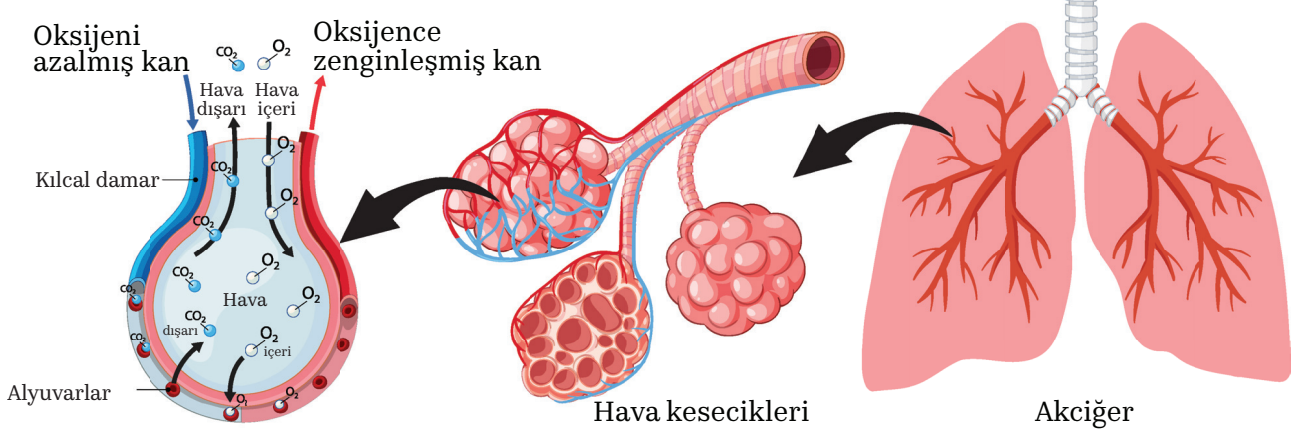
kendiliğinden çalıştığını sandığın bu sistemi tefekkür etmeli ve Rabbini düşünmeli değil mi-sin?” diyerek her nefes alışverişinde çıkardığımız “*Hû*” sesiyle dikkatimizi çekmektedir.

Harvard Tıp Fakültesi’nin solunum kontrolü ile ilgili çalışmalarında, bu sinir ağının karmaşıklığı “*biyolojik saat-ten öte, biyolojik bir algoritma*” olarak tarif edilmektedir.³ Algoritma deyip geçmeyelim. Algoritma, belirli bir problemi çözmek veya bir hedefe ulaşmak için tasarlanmış, adım

ALVEOLDE GAZ ALIŞ-VERİŞİ

Akciğer Bronşlarının Ucundaki Alveol Keseciklerinde Gaz Alış-verişi

adım bir çözüm yolu olup, Rabbimizin Hakîm isminin şerhi olan hikmetin açığa çıkarılmasının matematik lisanıyla ifadesidir.

Nefesle Gelen Armağan

Bir nefes, sadece oksijen sağlamaz. Beden için hayat kaynağıdır, kalbi çalıştırır, bütün organ ve dokulara taze oksijen gider, en önce de beyin beslenir ve duygular şekillenir, bir rahatlık ve huzur iklimi ruhumuzu sarar. İşte o anda nefesin şükrünü tefekkür eden insan Rabbine yakınlıdır. Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetinde hayat nimetinin hatırlatılması, bu yüzden nefesle yakından alâkalıdır, çünkü nefes, kul ile Rabbi arasındaki en kesintisiz köprüdür.

Nefesin kendisi bir âyet* gibidir: Sessiz, derin, sürekli ve mânâlı... Bir çocuk doğar, ilk nefesini alır ve dünya sahnesi onun için açılır. Bir insan son nefesini verir, sahne kapanır ve berzah âlemine geçer. Hayat nefeslerin toplamıdır ama nefes hayata vesile olduğundan hayat kadar kıymetlidir. Nefesin kesintisiz devamına vesile olan solunum sisteminin anatomi,

fizyolojik ve biyokimyevî elemanlarının otonom sinir sisteminin koordinasyonu ile iş birliği içinde sürdürdüğü bu muhteşem orkestra ecelimizle takdir edilen son nefese kadar sürer.⁵ Bir nefes için istihdam edilen onlarca doku, milyonlarca hücre ve trilyonlarca molekülün hiçbirisi başıboş olmayıp, geniş bir Rahmâniyet, Rahîmiyet ve hikmet ile bir ölçü, denge ve korunma altında çalıştırılır.

Tasavvuf geleneğinde nefesin ayrı bir yeri vardır. Büyüklükler, nefes alıp vermenin "Hû" demek olduğunu söylerler. Buna göre "Hû" demeyen inançsız bir kişi dahi olsa yaşayamaz. "Hû", Allah demektir, bir noktada İsm-i A'zam'dır. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bir sohbetinde ifade ettiği üzere "Bizler (veya herhangi bir insan), "Hû" diyerek canlılığımızı devam ettirebiliriz. Eğer mânâsına uygun, İsm-i A'zam olarak "Hû" çekebilsek maneviyatımızı da yaşatırız."

O hâlde inanmış bir insanın her anki duygu ve düşüncesinde; *sadece nefesi alıp veren olmak değil; nefesinin kıymetini bilip her bir nefesle iki hayata sahip olmanın*

şükrünü edebilenlerden, son nefesimizle Hakk'ı tasdik eden şahitlerden olalım. 🇹🇷

* Âyet: Lügatte açık alâmet, işaret, delil ve ibret demektir. Kur'ân-ı Kerim'deki kelime veya cümlelere de ilâhî işaret ve deliller olmaları sebebiyle âyet denilmiştir.

** M. Fethullah Gülen, "Vicdan Mekanizması ve Hüve Nüktesi" / Herkul / Bamteli (22.02.2010), <https://herkul.org/bamteli/vicdan-mekanizmasi-ve-huve-nuktesi/> (Erişim tarihi: 20.07.2026)

Kaynaklar

1. Hall, J. E. and Hall, M. E. (2020): *Guyton & Hall. Textbook of Medical Physiology*, 14th Edition. Elsevier.
2. Weibel, E.R. (2015): *The mystery of breathing: structure and function of alveoli*. Comprehensive Physiology.
3. Feldman, J.L., Del Negro, C.A. (2006): *Looking for inspiration: new perspectives on respiratory rhythm*. Nature Reviews Neuroscience.
4. Eccles, R. (2000): *Role of the nose in respiratory defence*. Clinical Otolaryngology.
5. West, J.B. (2012): *Respiratory Physiology: The Essentials*, 9th Edition. Wolters Kluwer.
6. Hall, J. E. and Hall, M. E. (2020): *Guyton & Hall. Textbook of Medical Physiology*, 14th Edition, Hemoglobin & Gas Exchange bölümleri. Elsevier.

Farklı Bir Açılımıyla Marifet-1

C

M. Fethullah Gülen

Lügat mânâsı itibarıyla bilmek de demek olan marifet; düşünce ve himmetle, vicdan ve iç tefahhusla elde edilen hususî bir bilgidir ki ilimden farklı bir muhtevaya sahiptir. İlim; okuma, öğrenme, araştırma, terkip ve tahlil yoluyla elde edilen bir müktesebat olmasına karşılık marifet; tefekkür, sezi ve iç müşahadeyle ulaşılan ilmin özü demektir. İlmin zıddı cehalet, marifetinki ise inkârdır.

Lügat mânâsı itibarıyla bilmek de demek olan marifet; düşünce ve himmetle, vicdan ve iç tefahhusla elde edilen hususî bir bilgidir ki ilimden farklı bir muhtevaya sahiptir. İlim; okuma, öğrenme, araştırma, terkip ve tahlil yoluyla elde edilen bir müktesebat olmasına karşılık marifet; tefekkür, sezi ve iç müşahadeyle ulaşılan ilmin özü demektir. İlmin zıddı cehalet, marifetinki ise inkârdır.

Ayrıca ilim, küllî ve umumî bir bilme, marifet ise herhangi bir şeyi –bu şeye Zât-ı ulûhiyet de dâhildir– vech-i cüz’üyle tanımak demektir. Bu itibarla da öteden beri Hazreti Zât-ı Vahid ü Ehad’e bilittifak “Âlim” denmiştir ama “ârif” denmeden hep kaçınılmıştır. Ayrıca dâniş, irfan, vicdan kültürü, hüner ve sanat mânâlarına da gelen marifet; *erbab-ı hakikatçe*, bir şeyin “latîfe-i rab-baniye” ile duyulması, bilinen şeyin misal-i ilmîsi, icabında kaybolup sonra da dönüp gelen ve tekerrür ettikçe derinleşen hafıza, şuur, idrak mahfuzatı ve bir hakikati diğerlerinden tam tefrik ve temyize yarayan yeterli malumat demektir ki ef’âl ve sıfatların bilinmesi ve bilinen şeylerin de tafsile açık olmasıyla hulâsa edilebilir.

Bir insanın marifet erbabından olup Hak nezdinde âriflerden sayılabilmesi, onun Allah’ı, Allah’a ulaştıran yolları hatta yollardaki handikapları ve bu handikapların aşılması için nazarî bilgileri, sonra da bu nazarî bilgilerini tatbik edebilme iradesini ortaya koymasına bağlıdır. Evet, “ârif-i billâh” Hazreti Zât-ı Ehad ü Samed’i ef’âl, esmâ ve

sıfâtıyla bilip muamele ve davranışlarıyla bu marifetini resmeden; her zaman gönlünü pak tutup her lahza ihlâs arayışı içinde bulunan; gücü yettiğinde ahlâk-ı rezile ve onun saiklerinden uzak kalabilen; mukteza-i beşeriyet olarak ruhuna bir pas düşüp de ufkunun kararması karşısında hemen cismaniyetine baş kaldırıp Hazreti Müheymin’e sadakatini fısıldayan; Hak rızası söz konusu olunca, başa gelen her şeye katlanmasını bilen; sonra da belli ölçüde, her zaman ışıkları- nı hissedip zevklerini duyduğu, o her girizgâhta Hak teyidiyle belirginleşmiş peygamberler yoluna ve peygamberlik dünyasına başkalarını da çağıran kâmil insan demektir.

Bir diğer yaklaşımla marifet; bir şeyin hakikatini kendi dışında herhangi bir mülâhaza ve belirleyici faktörle değil; tam kendi olarak idrak etme ve kendi iç unsurlarıyla belirleme demektir. Bu çerçevede Zât-ı ulûhiyetle alâkalı marifet, zâtî ve sübûtî sıfatları itibarıyla Hazreti Zât’ı “bî kem u keyf” bilme demektir ki bu, insanın başka şeyleri ihata, idrak ve belirleyip bir çerçeve içine koymasından çok farklı bir marifettir ve tamamen vicdanî duyuş, seziş ve bilişten kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu duyuş ve seziş entüisyoncuların “sezgi” dedikleri şeyle de karıştırılmamalıdır. Evet O, ef’âl ve esmâsıyla malum, sıfât ve na’tlarıyla mâruf olsa da hakikat-i zâtîyesi ve bu zâtın ihata edilmesi açısından idrakleri aşkın ve şuur ufkumuz itibarıyla da bir mevcud-u meçhuldür.

اَلْعَجْزُ عَنِ الْاِدْرَاكِ اِذْرَاكَ itirafı, muhit olanın yetersizliğini ve farz-ı muhal Muhât’ın

da kabil-i idrak olmadığını ifade adına enfes bir beyandır ki bu mazmun *مَا عَزَفْنَاكَ حَتَّىٰ مَغْرُوفٌ* sözleriyle fevkalâde güzel seslendirilmiştir.

Evet, mutlak var olan O'dur; en doğru gerçek de O'nun varlığını itiraf ve birliğini ikrardır. O'nun marifetinin "elif-be" şeklindeki mebâdisi, iman, İslâm hakikatine ve ihsan şuuruna ulaşmak; ulaşırken de böyle mübarek bir hedefi gerçekleştirmede, bütün feyizlerin ve bereketlerin asıl kaynağı olan hedefin dışındaki tâli besleyicilere asla iltifat etmeden, hedef ve kaynak eksenli olan sülûkü devam ettirmek ve her gün yeni bir tulû ümit ve iştîyakıyla hep O'na yönelmek ve her tulûda yepyeni bir vuslat neşvesi duymak; bütün bunların netice ve müntehâsında da O'nun esmâ, sıfât ve -şayet O'nun gücünün gölgesi olan iradelerimizin hakkını vererek güç yetirebiliyorsak- Zât'ının esrarına vâkif olmaktır.

Lûtîye-i Vehbî'de bu mülâhazalar şöyle seslendirilir:

*Şa'y edip ârif-i billâh ola gör;
Nail-i marifetullah ola gör!
Çün "en u'raf" dedi Hazreti Vedûd,
Marifettir dû cihanda maksûd.
Marifet, zînetidir insanın,
Pes olur mertebesi nâdânın.
Marifet devlet-i ruhanîdir,
Marifet eltâf-ı rabbanîdir.*

*Ol senin olacak ey ruh-u revân,
Hep senin olmuş olur iki cihân...*

Tasavvuf kitaplarında kud-sî hadis diye rivayet edilen şu mübarek sözler, bu konudaki bütün şerhlerin, izahların esası mahiyetindedir ve bize oldukça ciddi ipuçları vermektedir:

"Ey insanoğlu, nefsinin bilen Beni bilir; Beni bilen Beni arar; Beni arayan mutlaka Beni bulur ve Beni bulan bütün arzularına

ve dahasına nail olur; nail olur ve Benden başkasını Bana tercih etmez. Ey insanoğlu, mütevazı ol ki Beni bilesin; açlığa alış ki Beni göresin; ibadetinde hâlis ol ki Bana eresin. Ey insanoğlu, Ben Rabbim; nefsinin bilen Beni de bilir; nefsinin terk eden Beni bulur... Beni bilmek için nefsinin terk et; Benim marifetimle mamur olmayan bir kalb kördür!"

Marifet-i ilâhiye bazen, "Hakkı bilenin dili tutulur." feh-vâsınca, sâlik için bir hayret, bir dehşet ve sükût ufku olur. Bazen de "Hakkı bilenin dili çözüdür." medlûlünce, hak yolcusu için bir beyan kaynağı hâline gelir; onun heyecan ve ifadelelerinde köpürür durur ve gider, bütün kulaklarda yankılanır. Muhammed Pârsâ'nın yaklaşımıyla: *"Allah'tan başka Zâtullahı bilen yoktur."* sözü de *"Allah'tan başkasını bilmem."* beyanı da kendi vadilerinde doğrudur ve bu, aynı anda zıtların doğruluğu demektir.

Evet, O'nun varlığından başka hakikî vücud ve O'nun ef'âlinden başka hakikî ef'âl yoktur; var görülen şeyler tamamen izafî, esbaba nisbet edilen şeyler de nisbîdir. İşte bu itibarlardır ki hakikî marifet; ârifin, Mâruf'un ziya-i nurunda eriyip zatı cihetiyle yok olması ve mercii yönüyle de ikinci ve hakikî varlığa ermesi sayılmıştır. Siz bunu "fenâfillâh - bekâ-billâh" mülâhazalarıyla da ele alabilirsiniz...

Zannediyorum, Minhâc sahibi de:

*گَرُتُو بِنَايِي زِ اَنَوَارِ بَقِيْنِ عَارِفٌ وَ مَغْرُوفٌ
جَزْ اَوْ مَبِيْنِ*

"Eğer yakîn nurlarıyla görabiliyorsan, ârif ve Mâruf'u ayrı ayrı görme!" o kıvrak ifadeleriyle bu mülâhazayı vurgulamak istemiş.

Büyük Fuzûlî de bu derinliği şu damlalarla seslendirir:

"Hikmet-i dünya ve mâfihâ-yı bilen ârif değil;

Ârif odur, bilmeye dünya ve mâfihâ nedir?"

Bundan başka sofiler, marifet adına bir diğer çerçeve daha ortaya koyarak onu, ilâhî esmâ hakikatlerinin bilinmesi, varlıkta tecelli vak'asının kavranması, var oluş esrarının keşfedilmesi, vücud hakikatinin asliyet ve zilliyet itibarıyla vuzuh ve inkişafı, din gerçeğinin, Hazreti Murad'ın meşîetine uygun temsili ve taakkulu şeklinde yorumlamışlardır ki bu konulardan her biri başlı başına kitaplık birer mevzudur ve bu sahifelerin istiap haddini aşar. Burada biz sadece Ziyaiyye'de nazmen ifade edilen, konuyla alâkalı bazı önemli ifadelere temas edip geçmeyi düşünüyoruz:

*Bab-ı salis marifettir ey civan,
Bunda dönemez çarh-ı beyan-ı lisan.*

*Bunda kâtip yok, yazmaz kalem dahi,
Bunda dil dönmez, beyan olmaz ahî...*

*Perdelendi bunda mir'ât-ı ukûl,
Bu makama olmaz idrak-i vusûl.
Burada pervaz eyler murğ-i hayâl,
Buna olmaz misallerden bir misal...*

*Burada Allah'tan olur hep mevhibe,
Nûr-u nûranî mukaddes bir mertebe...*

*Bütün avalim burada müstağrak kamu,
On sekiz bin âlemden vâsi'dir O...*

Burada Bir'den başka yoktur hak vücud,

*İşte bu vahdet olur asıl şuhûd;
Bu şuhûda başka mânâ verme sen!
Küfr olur, ilhad olur ey nûr beden.
Baş gözüyle olmaz asla bu şuhûd,
Böyle rü'yetten münezzehtir Vedûd...
Sır iledir bu mânâ hep aşîkâr,
Sırta var da sen de anla ey nigâr!
Burada yoktur ilm u idrak-i beşer,
Acz ü hayrettir bu vadide hüner.*

*Aczini idrak olur idrak-i Hak,
Gör ne söyler Hazreti Sıddîk'a bak..! ❏*

Sızıntı, Ağustos 1997

YERYÜZÜ NEDEN BEŞİK?

Hiç düşündünüz mü acaba neden Allahu Teâla, eşsiz beyanı olan Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzünü beşik olarak nitelendiriyor? Zuhuruf sûresi, 10. âyet: “O Yaratıcıdır ki yeryüzünü sizin için beşik* gibi yapmış ve yol bulmanız için yerden yollar ve geçitler var etmiştir.”¹

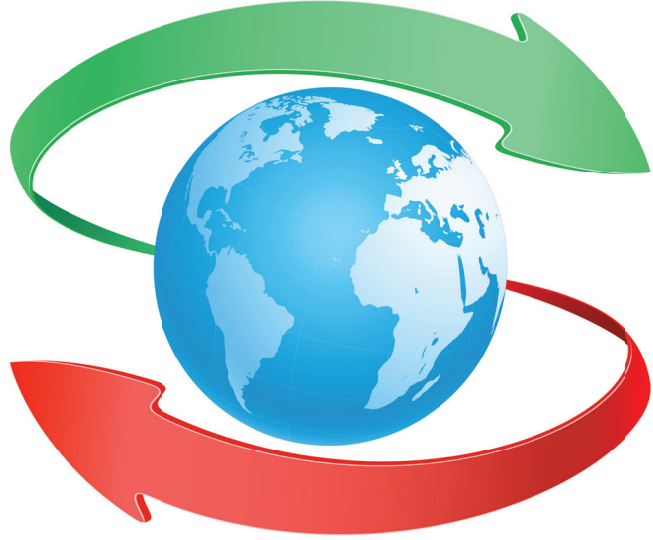
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Tâhâ sûresi, 53. âyet: “O’dur ki yeri size beşik* yaptı. Orada sizin için yollar ve geçitler açtı. Gökten de size yağmur indirdi. İşte o su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık.”¹

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ط فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى

Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzü için döşek (*firâş* ve *mihâd*) kelimelerinin yanı sıra “beşik” (*mehd*) kelimesinin seçilmesi hem edebî hem de ilmî açıdan müthiş bir derinliğe sahiptir. Bu benzetme, ilk bakışta basit bir “sabitlik ve rahatlık” ifadesi gibi görünse de kelimenin menşesine ve modern bilimin keşiflerine baktığında çok daha etkileyici bir tablo ortaya çıkar. Âyetlerde bu kelimenin seçilmesinin temel sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

İnsanların dünyanın şekli ve uzaydaki hareketleri hakkında henüz bugünkü kadar bilgiye sahip olmadığı bir çağda, Kur'ân'ın yeryüzünü bir "beşiğe" benzetmesi, dünyanın uzayda sabit durmadığını; kendi ekseninde presesyon, nütasyon ve kutup gezinmesi gibi mekanik salınımlarla hareket ettiğini, en önemlisi de bu hareketlerin tıpkı bir annenin salladığı beşik gibi canlıları sarsıp hayatı kesintiye uğratmayacak bir şefkat ve denge içinde gerçekleştiğini gösterir.

Şefkat, Koruma ve Hayata Uygunluk

Beşik bir bebek için ne mânâ ifade ediyorsa, yeryüzü de insanlık için onu ifade eder.

Korunaklılık: Beşik, bebeği dış tehlikelerden koruyan korunaklı bir alandır. Dünya da atmosferi, manyetik alanı (Van Allen kuşakları) ve ideal sıcaklığıyla bizi uzayın ölümcül radyasyonundan ve soğuşundan korumak üzere hazırlanmıştır.²

Hazırlanmış Konfor: Bebek doğmadan önce beşiği onun için en rahat edecek şekilde süslenir ve hazırlanır. Dünya da insan hayatı için her türlü nimetle (su, hava, topraktaki mineraller, bitkiler, hayvanlar ve yerçekimi ile sakin bir zemin hâlinde dengelenmesi) önceden özel olarak tasarlanmıştır.³

Hareket içindeki İstikrar

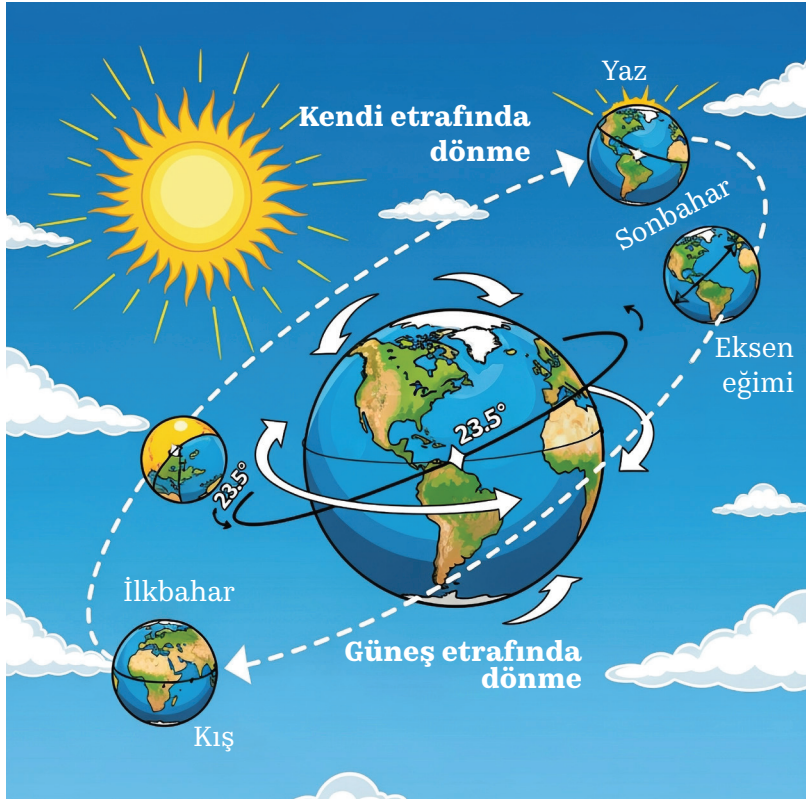
Bazı klasik dönem tefsirlerinde "beşik" kelimesinin yeryüzünün "düz, hareketsiz, istikrarlı ve yayılmış" olması şeklinde yorumlanması, o dönemin hâkim astronomi anlayışı (Ptolemaios/Batlam-

yus'un) yer merkezli kâinat modeli sebebiyledir. Oysa modern bilim ve kelimenin Arapça menşei bunun tam aksini söyler.⁴ Coğrafya, jeodezi ve astrofizik bilimlerinin keşfettiği öyle bir hareket vardır ki "beşik" kelimesiyle kelime anlamı olarak bire bir örtüşür: *Kutup Gezinmesi (Polar Motion / Polar Variation)*⁵ ve buna bağlı olan *Yalpalamma (Nütasyon ve Presesyon)* hareketleri. İşte coğrafi açıdan dünyanın bu "sallanma" hareketleri ve âyetle olan kutsalsuz bağı:

Dünyanın Gerçek Bir Beşik Gibi "Yalpalaması" ve "Sallanması"

Dünyamız tam bir küre değildir; kutuplardan basık, ekvatorundan şişkindir (Geoit). Bu geometrik yapı, Ay ve Güneş'in kütleçekim kuvvetleriyle birleştiğinde tıpkı hızını kaybetmeye başlayan bir *topacın* veya *sallanan bir beşiğin* yaptığı gibi yeryüzünün dönme ekseninde sapmalara sebep olur.

Presesyon (Yalpalamma): Dünyanın eksen, uzayda sabit

bir açıda durmaz. Tıpkı dönen bir topacın başının dairevî bir şekilde sallanması gibi dünya eksenini de yaklaşık 25.800 yılda bir devir yapacak şekilde geniş bir daire çizer.

Nütasyon (Raks etme/ Titreme): Yalpalanma hareketi yaparken dünya, Ay'ın çekim gücü sebebiyle bu büyük dairenin üzerinde *küçük küçük periyodik dalgalanmalar (aşağı-yukarı sallanmalar)* yapar. Bu hareket tam anlamıyla bir beşiğin sağa sola ritmik sallanışıdır.

Kutup Gezinmesi (Polar Variation / Polar Motion)

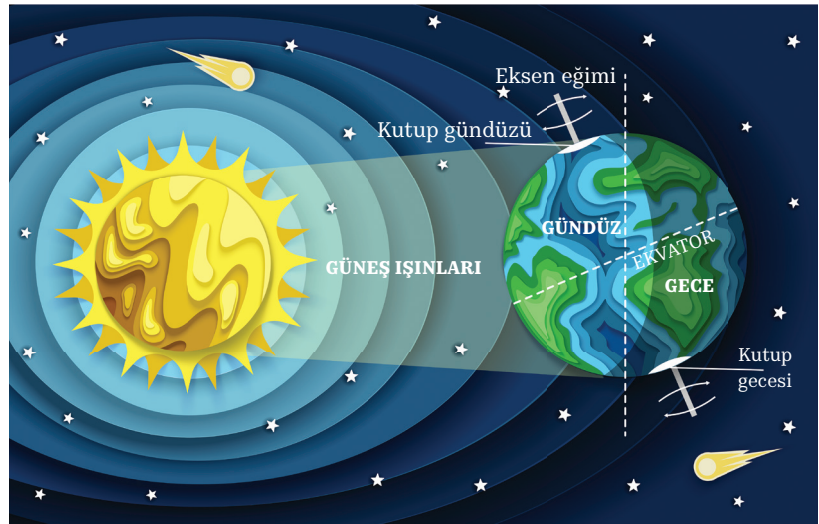
Kutup Gezinmesi, dünyanın dönme ekseninin, yeryüzünün katı kabuğuna göre konum değiştirmesidir. Bu durumda coğrafi kutup noktaları sabit kalmaz; dünyanın iç kütle dağılımındaki de-ği-

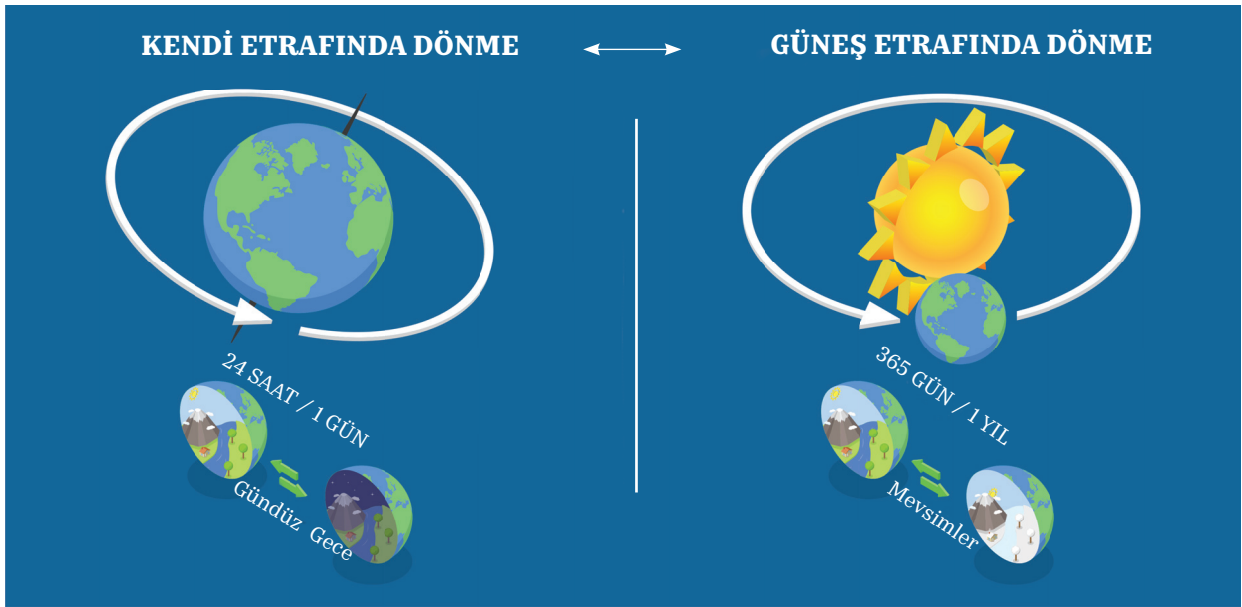
şimler (okyanus akıntıları, kıta hareketleri, eriyen buzullar) sebebiyle *dünyanın eksenini sürekli olarak küçük spiraller çizerek sallanır*. Bu hareketler sonucunda dünya uzay boşluğunda dümdüz ve sabit bir çizgide gitmez; *tam anlamıyla sallanarak, bir beşik gibi raks ederek ilerler*.

Beşik, yapılışı gereği hareket eden bir nesnedir. Ancak bu hareket, içindeki bebeği sarsıp uyandırmak veya ona zarar vermek için değil; aksine onu *rahatlatmak ve uyutmak için yapılan düzenli bir salınımıdır*.

İşte dünya da tam olarak bu dinamik yapıya sahiptir: Dünya, ekvatorunda saatte yaklaşık 1670 km hızla kendi ekseninde döner. Aynı zamanda, saatte yaklaşık 108.000 km hızla Güneş'in etrafındaki yörüngesinde hareket eder.⁶ Bu muazzam hızlara ve hareketlere rağmen, insanoğlu dünyadaki bu "salınımı" ve dönmeyi hissetmez; tıpkı beşikteki bir bebeğin huzurla uyuması gibi sarsılmadan hayatına devam eder.⁷ Kur'ân-ı Kerim, dünyayı hareketsiz ilan etmez; aksine *"Sizi sarsmasın diye yeryüzüne sabit dağlar koydu."* (Lokman, 31/10) âyetiyle birlikte düşünüldüğünde, hareket hâlindeki bir yapının jeofizik açısından dağların nasıl dengelendiğini ve izostatik dengeye ulaştığını anlatır.^{8,4}

Bu mânâyı destekleyen bir başka dikkat çekici ifade de

Mülk sûresinin 15. âyetinde geçer: “O Hâlıktır ki o, size arzı zelûl kıldı. Haydi onun omuzlarında (dağlarında, tepelelerinde) yürüyün ve Allah’ın rızından yiysin...” Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde burada geçen *zelûl* kelimesini *münkad* (boyun eğer, râm olmuş, tâbi ve itaatkâr) mânâsıyla açıklar; ayrıca *rahvan giden at ve sarsmayan binek* benzetmelerine de yer verir.⁴ Nasıl ki iyi eğitilmiş bir binek, üzerindeki sarsmadan güvenle taşırsa, yeryüzü de muazzam hareketlerine rağmen üzerinde yaşayan canlıları sarsmadan yoluna devam eder. Bu yönüyle *mehd* (beşik) ve *zelûl* kelimeleri, birbirini tamamlayan iki dikkat çekici Kur’ânî tasvir olarak karşımıza çıkar.

Geçicilik ve Gelişim Yeri

Beşik, bir insanın ömür boyu kalacağı bir yer değildir. Bebek orada büyür, gelişir ve vakti gelince beşiği terk eder. Dünya hayatı da insanlık için geçici bir gelişim alanıdır. Ruhî ve bedenî olarak tekâ-

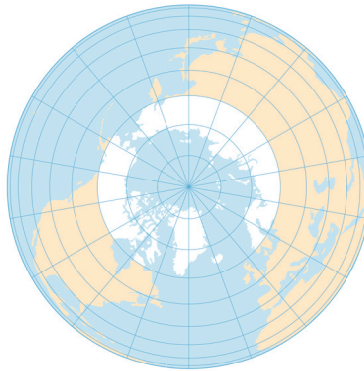
mül ettiğimiz, âhiret hayatına hazırlandığımız geçici bir duraktır.^{9,7}

Kur’ân’daki Kelime Seçiminin Muazzamlığı

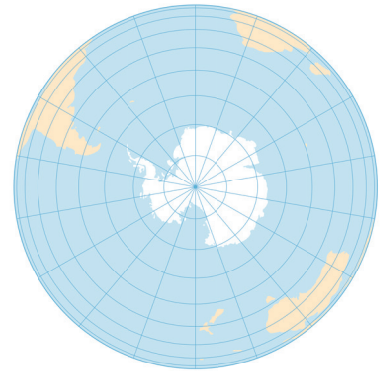
Kur’ân-ı Kerim’de yeryüzünü tanımlayan başka kelimeler de vardır. Örneğin *fıraş* kelimesi de yeryüzü için kullanılır ama o döşek gibi serilmişliği ifade eder (Bakara, 2/22). Yine *mihâd* kelimesi döşek mânâsında olup rahatlığı ifade eder (Nebe, 78/6). *Mehd* kelimesinin seçilmesi ise doğrudan “*hareketli salınım*” mânâsını ihtiva eder ve “*çocuğu uyutmak için sallanan*,

hareket ettirilen beşiği” ifade eder. Kelimenin menşesinde aktif bir eylem, bir sallantı ve hareket vardır.

Yukarıda klasik dönemde bazı tefsircilerin “beşik” kelimesini yeryüzünün düz ve hareketsiz olması şeklinde yorumladıklarından bahsedilmişti. Bu müfessirler, kelimeyi -o dönemde hâkim olan dünya merkezli (geocentric) kâinat modeliyle de uygun tarzda- “sallanan bir nesne”den ziyade, çocuğun üzerinde rahatça, sarsılmadan, güven içinde uyuduğu “*sabit duran çocuk yatağı/döşegi*” mânâsıyla ele almışlardır. Dönemin

Kuzey Kutbu

Güney Kutbu

büyük kelimacı ve müfessirlerinden Fahreddin Râzî'nin de *Mefâtihu'l-Gayb* adlı eserinde Zuhurf sûresi 10. ve Tâhâ sûresi 53. âyetlerinin tefsirinde dönemin felsefi ve astronomik kabullerine de uygun olarak, "beşik" kelimesiyle daha çok yeryüzünün, üzerinde yaşayanlar için *sakin ve istikrarlı* kılınması, çocuğun üzerinde sarsılmadan, sakin bir şekilde uyuduğu yer mânâsına odaklandığını görüyoruz.

Klasik dönem âlimlerinin kelimenin "*konfor, güvenlik ve sabitlik*" yönüne yoğunlaşmalarına ilaveten bugün modern coğrafya ve astrofizik sayesinde yeryüzünün hem bir konfor alanı olduğunu hem de uzayda sürekli *salınarak yalpalandığını (kutup gezinmesi/nütasyon)* biliyoruz. Bu durum, Kur'ân-ı Kerim'deki kelime seçiminin mucizeliğini ortaya koyuyor: Öyle bir kelime seçilmiş ki 10. yüzyıldaki insan da kendi bilgisine göre ondan doğru bir (konfor ve güvenlik) mânâ çıkarabiliyor, 21. yüzyıldaki insan da mo-

dern bilimin ışığında (hareket ve salınım) daha derin bir hakikati görebiliyor.

İnsanların dünyanın şekli ve uzaydaki hareketleri hakkında henüz bugünkü kadar bilgiye sahip olmadığı bir çağda, Kur'ân'ın yeryüzünü bir "beşiğe" benzetmesi, dünyanın uzayda sabit durmadığını; kendi ekseninde *presesyon (yalpalanma)*, *nütasyon (raks etme/titrete)* ve *kutup gezinmesi (polar variation)* gibi mekanik salınımlarla/sallantılarla hareket ettiğini ve en önemlisi, bu sallantıların tıpkı bir annenin salladığı beşik gibi, üzerindeki canlıları (insanlığı) sarsıp yörüngeden fırlatmayacak, hayatı kesintiye uğratmayacak bir *şefkat ve denge (beşik konforu)* içinde gerçekleştiğini gösterir.

Jeodezi ve jeofiziğin bugün formüllerle ve uydularla ölçtüğü bu "sallanma" hareketinin, Kur'ân'da edebî bir tasvirin arkasına bir kelime kökü olarak nakşedilmiş olması, metnin ilahî kaynağına dair büyüleyici bir delildir. ■

—
* "*Başka yerlerde, yer hakkınca firaş denilirken burada mehd (beşik) denilmiştir. Böylece beşiğinde rahat eden bebek gibi, yeryüzünün bu ilahi tasarımıyla, insanların hayatı için en uygun şekilde hazırlandığı anlatılmıştır. Oysa gerçekte yerküre, en hızlı bir uçaktan daha fazla bir hızla uzayda dönmektedir. İçindeki sıcaklık, madenleri ve taşları bile eritecek güçtedir. Nitekim bazen volkanik püskürmeler de*

bunu hatırlatmaktadır. Allah böylesine büyük bir varlığı, kapsadığı bitmek tükenmek bilmez imkânlarıyla, insanlığın emrine vermekteki nimetlerini hatırlatmak istiyor." (Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Define Yayınları, İst., 2013, s. 488*).

Kaynaklar

1. Türkçe Kur'ân Mealleri. Suat Yıldırım Kur'ân meali. <https://www.kuranmeali.com/Ayet-Karsilastirma.php?sure=43&ayet=10>
2. Van Allen, J. A. (1959): Radiation belts around the earth. *Scientific American*, 200 (3), 39-47.
3. Bucaille, M. (1976): The Bible, the Qur'an and Science: The Holy Scriptures Examined in the Light of Modern Knowledge. *American Trust Publications*.
4. Yazır, E. H. (1935): Hak Dini Kur'ân Dili: Türkçe Tefsir. *Ebuz-ziya Matbaası. İstanbul*.
5. Earth Science Australia. Eight Motions of the Earth. *Time and Space Science*. <https://earthsci.org/space/space/earth8/earth8.html#8polar>
6. NASA. (t.y.). Earth Fact Sheet. *NASA Space Science Data Coordinated Archive*. <https://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/factsheet/earthfact.html>
7. Nursî, S. (2007): Sözler. *Şahdamar Yayınları, Kaynak Yayın Grubu, İstanbul*.
8. Fowler, C. M. R. (2005): The Solid Earth: An Introduction to Global Geophysics (2. baskı). *Cambridge University Press*.
9. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019): Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Mehmet'ten Zindana Mektup

“Zindan iki hece...”, özlemin içimde kor;
Sana hasret kardeşin, gel dışarıyı sor!
Aynı çarklar dönüyor, aynı riyakâr safta;
Sen orada bîgünah, adalet kaldı lâfta...
Ey kalbimin dert ortağı, canımdan aziz can,
Seni bekler durur bak, geride kalan cihan.

Gözümün nuru abim, hür yürekli aziz er,
Dışarıda her sokak, her köşe seni gözler!
Mektubun aldım bugün kokun var üzerinde
Nurdan bir hâle oldu, parıldadı evimde
Sen orada, betonun bağrında açan gülsün,
Bize sabrı övüyor, varsın duvar örülsün.

Gördüm seni rüyamda, özgürdün, canım abim;
Beş vakit secdelerde, inan seninle kalbim.
“Bu günler de geçecek”, canına dikkat eyle;
Şu fani gurbet falan, bitecek sabır eyle!
Bana da bir dert düştü, Hak’tan gelen o illet;
Zindan sana, dert bana... Sabırda varmış hikmet!

Hukuksuz o mühürler kınır bir gün elbet,
Biliyorum içinde ne kin var ne bir nefret!
Kelepçe yakışır mı o tertemiz ellere?
Adanmış o ömrünü destan ettik dillere.
O sipariş gölgeler, o karanlık geceler,
Adın anıldığı an sükût eder heceler.

Sevgiden köprülerdi kurduğun şu cihana
Zulmün paslı zinciri kâr eder mi o cana?
Vefakâr eş, yavrular... Mahzun anne duası,
O loş avluların en muazzam devası.
Hükmü sual olunmaz Yüce İrade var ya;
Seni orada tutan, bırakır mı hiç darda?

Güneş zapt olunamaz paslı tel örgülerle,
Yarınlar örülecek o en pâk sevgilerle!
Şu toprağa gömülen, kutlu, temiz tohumlar;
Mevsimi geldiğinde, yeşerecek baharlar!
İçiniz ferah olsun, dualar hep sizinle;
Gelecek güzel günler, kaderin cilvesiyle.

“Vuslat muştusu” yakın, bitiyor ağır gurbet,
O ebedî adalet tahta geçecek elbet!
Dimdik dur canım abim, dualar kubbe kubbe;
Aşılacak inançla bu dumanlı, dik tepe!
Kaderin tecellisi, nur doğar her geceden;
Yaradan’dan razıyız, şüphe yoktur müjdeden!

Ne baharın gülünde ne soframda kaldı tat,
Sensiz eksik her sevinç, yarım kaldı her murat.
Bir gün yine güleceğiz aynı çatının altında,
Hasret biter cân abim, kavuşuruz sonunda.
Ben duamı saklarım gözyaşımın içinde,
Rabbim bizi buluştur en hayırlı biçimde.

Yüstra Arslan

caglayandergisi.com

Dr. Helen Rose Ebaugh:

HİZMET'i TANIDIKÇA SEVDİM

“Bir öğrencim tesadüfen bana bu hareketten bahsettiğinde, böyle bir grubun varlığından haberdar değildim. Bir akademisyen olarak ön yargılarla değil, kendi araştırma metodolojimi doğrultusunda hareket etmeli ve olguları da bilimsel ölçütlerle değerlendirmeliydim.”

2010’lu yılların başlarıydı. Bir gün Samanyolu Televizyonu’nda Hizmet Hareketi üzerine yapılan bir programa denk gelmiştim. Ekrandaki kişi, Amerikalı bir sosyologdu. Sakin ve ölçülü bir üslupla, yıllarını verdiği araştırmasının sonuçlarını paylaşıyor; Hizmet Hareketi’ni bir akademisyenin merceğinden değerlendiriyordu. O gün ilk defa Dr. Helen Rose Ebaugh ismini duydum.

Dr. Ebaugh, o yıllarda Hizmet üzerine yürüttüğü kapsamlı saha araştırmalarını yeni kitaplaştırmıştı. Daha sonra Türkçeye de çevrilen *Gülen Hareketi: İnanç Tabanlı Bir Toplumsal Hareketin Sosyolojik Analizi* adlı eser, Hizmet hakkında Batı’da kaleme alınan ilk ciddi akademik çalışmalardan biri olarak dikkat çekiyordu. Ancak beni etkileyen yalnızca kitabın kendisi değildi. Bir Amerikalı akademisyenin, hakkında çok az şey bildiği bir inanç temelli hareketi peşin hükümlerin aksine, bilimsel bir merakla ele alması ve yıllar süren araştırmalarının ardından ulaştığı sonuçları açık yüreklilikle paylaşması ayrıca dikkat çekiciydi.

Dr. Ebaugh, altı çocuklu bir ailenin en büyük çocuğu olarak dünyaya gelmiş. Babası pamuk çiftçiliği yaparak annesi ev hanımı olarak aileyle ilgilenmiş. Babasının gençlik yıllarında doktor olmayı hayal ettiğini anlatan Dr. Ebaugh, dedesinin erken vefatının ardından aile çiftliğinin sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldığı için lise eğitimini yarıda bıraktığını söylüyor. “Babam eğitim konusunda son derece hassastı. Kendisi bu imkânı bulamamış olsa da çocuklarının iyi eğitim almasını çok isterdi. Altı kardeşten dördümüz doktora derecesi aldık.” sözleriyle ailesinin eğitime verdiği önemi özellikle vurguluyor.

Katolik bir aile içinde ve güçlü bir dinî atmosferde yetiştiğini ifade eden Dr. Ebaugh, bugün bir Episkopal Kilisesi’nde aktif olarak görev aldığını belirtiyor. Özellikle dinler arası diyalog faaliyetleriyle yakından ilgilendiğini, aynı zamanda yetişkin bireylerin kilise ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik çalışmalarda sorumluluk üstlendiğini anlatıyor.

Zamanla yollarımız kesişti. Houston’da yaşayan Dr. Ebaugh ile önce bir okur-ya-

zar ilişkisi çerçevesinde başlayan tanışıklığımız, zamanla dostluğa dönüştü. Bir davetimiz üzerine kültür merkezinde düzenlenen bir programa konuşmacı olarak katılmıştı. Salondaki dinleyiciler, onun anlattıklarını büyük bir dikkatle takip ediyordu. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’yi merkeze alan konuşmasında zaman zaman Fethullah Gülen Hocaefendi’nin eserleriyle karşılaşmalar yapıyor; farklı çağlarda yaşamış olsalar da her iki gönül insanının insanı merkeze alan benzer bir düşünce dünyasına sahip olduğunu ifade ediyordu. Hatta Mevlânâ’nın Belh’ten Konya’ya uzanan yolculuğu ile Hocaefendi’nin Amerika’da geçen son yılları arasında dikkat çekici benzerlikler kuruyordu. Bir akademisyen titizliğiyle yaptığı tespitler ve samimi gözlemleri birleşince ortaya etkileyici bir tablo çıkıyordu.

Columbia Üniversitesinde sosyoloji doktorasını tamamlayan Dr. Ebaugh, 1973 yılında University of Houston öğretim kadrosuna katılmış. Çalışmalarının ağırlıklı olarak dinî kurumlar ve dünya dinleri üzerine yoğunlaştığını söylüyor. Öğrencile-

riyle birlikte farklı dinlere ait ibadethaneleri ziyaret ettiğini ve uzun yıllar aktif diyalog faaliyetlerinin içinde yer aldığını anlatan Dr. Ebaugh, üniversitede geçirdiği meslek hayatının kendisi için son derece verimli ve unutulmaz hatıralarla dolu olduğunu ifade ediyor.

Hizmet Hareketi ile tanışması da bu süreçte gerçekleşmiş. Bir davet üzerine Türkiye'yi ziyaret ettiğini anlatan Dr. Ebaugh, bu seyahatin kendisi açısından önemli bir gözlem ve tecrübe fırsatı sunduğunu söylüyor. Ziyaret ettiği eğitim kurumları ve sivil toplum faaliyetlerinden oldukça etkilendiğini belirten Dr. Ebaugh, özellikle okullarda kullanılan teknolojik altyapının dikkatini çektiğini ifade ediyor. "O dönemde Amerika'daki birçok okulda bile görmediğim teknolojik imkânlarla karşılaştım. İlk akıllı tahtayı Türkiye'de, Hizmet okullarında görmüştüm."

Ancak onu en çok düşündürdiren konulardan biri, böylesine geniş ve kapsamlı faaliyetlerin nasıl finanse edildiği olmuş. Eğitimden diyaloga, kültürel faaliyetlerden yardım çalışmalarına kadar uzanan bu büyük organizasyonun arkasındaki mali yapıyı anlamak istediğini ve bunun daha sonra yapacağı araştırmaların önemli sorularından biri hâline geldiğini ifade ediyor.

Aslında sonradan kitaplaşacak araştırmasının ortaya çıkış hikâyesi de en az kendisi kadar ilgi çekiciydi. Dr. Ebaugh, bir görüşmemizde

Son yıllarda Hizmet gönüllüsü hanımların hem faaliyetlerde hem de yönetim kademelerinde daha görünür hâle gelmesini memnuniyetle karşıladığını ifade eden Dr. Ebaugh, bu değişimin son on yılda daha belirgin hâle geldiğini, yaşanan dönüşümün kendisini etkilediğini ve geleceğe dair umut verdiğini dile getiriyor.

araştırmasının başlangıcını şu sözlerle anlatmıştı:

"Bir öğrencim tesadüfen bana bu hareketten bahsettiğinde, böyle bir grubun varlığından haberdar değildim. Bir akademisyen olarak ön yargılarla değil, kendi araştırma metodolojimi doğrultusunda hareket etmeli ve olguları da bilimsel ölçütlerle değerlendirmeliydim."

Bu yaklaşım, çalışmasının bütününe de yansımıştı. Önceden verilmiş hükümler yerine gözleme, mülakata ve saha araştırmasına dayanan bir yöntem izlemişti. Böylesine kapsamlı bir çalışmanın ortaya çıkabilmesi ciddi bir araştırma sürecini gerektiriyordu. Bu noktada dönemin Dialog Insti-

tute yöneticilerinden Dr. Y. Alp Aslandoğan ile irtibata geçmiş, Dr. Aslandoğan da araştırma sürecinde kendisine önemli destek sağlamıştı.

Birlikte Türkiye'nin farklı şehirlerini ziyaret etmiş, yaklaşık yüz Hizmet gönüllüsüyle görüşmüşlerdi. Özellikle iş insanlarıyla yapılan mülakatlar dikkat çekiciydi; zira Hizmet'in eğitim, diyalog ve yardım faaliyetlerinin arkasındaki gönüllülük anlayışını ve finansal yapıyı anlamak için bu görüşmeler büyük önem taşıyordu. Bunun yanında eğitim kurumları, kültür merkezleri ve çeşitli sivil toplum faaliyetleri de yerinde incelenmişti. Böylece hareketin yalnızca teorik söylemler

değil, günlük hayata yansıyan pratik yönleri de araştırmanın bir parçası hâline gelmişti.

Ortaya çıkan eser, yalnızca bir hareketin hikâyesini anlatmıyordu. Aynı zamanda bir akademisyenin, farklı kültürlerden insanları anlamaya çalışırken gösterdiği ilmî dürüstlüğü ve entelektüel cesaretin de bir örneğini teşkil ediyordu.

Dr. Y. Alp Aslandoğan, yıllar sonra ondan bahsederken şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Dr. Helen Rose Ebaugh, titiz araştırmacılığı kadar mütevazı kişiliği ve insanları anlamaya yönelik samimi yaklaşımıyla zihnimde daima özel bir yer edinmiştir.”

Bu ifade, onu yakından tanıyanların ortak kanaatini özetliyordu. Akademik birikimi ne denli güçlü olursa olsun, Dr. Ebaugh’u farklı kılan asıl özellik, insanlara yaklaşımında sergilediği içtenlik ve ön yargılardan uzak durma gayretiydi.

Dr. Ebaugh ile Türkiye’de Hizmet Hareketi’nin bugününü konuştuğumuzda, yaşanan süreçten duyduğu üzüntüyü gizlemiyor. Yıllar boyunca Fethullah Gülen ve Hizmet hakkında çok sayıda araştırma, inceleme ve soruşturma yürütüldüğünü hatırlatan Dr. Ebaugh, buna rağmen herhangi bir mahkeme tarafından suçlu bulunmamış insanların böylesine ağır bedeller ödemek zorunda bırakılmasını talihsiz bir durum olarak değerlendiriyor. Ona göre bu süreçte yalnızca bireyler değil, aileler de derin mağduriyetler yaşamakta.

Bütün bu zorluklara rağmen Hizmet gönüllülerinin dünyanın farklı bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmesini takdirle karşıladığını ifade eden Dr. Ebaugh, özellikle yaşadığı şehir olan Houston’da eğitim ve diyalog alanında yürütülen çalışmaları yakından takip ettiğini söylüyor. Hizmet’in farklı toplumsal kesimler arasında köprüler kurma çabasını değerli bulduğunu belirterek, eğitim ve diyalog faaliyetlerinin toplumların birlikte yaşama kültürüne önemli katkılar sunduğunu vurguluyor.

Son yıllarda Hizmet gönüllüsü hanımların hem faaliyetlerde hem de liderlik pozisyonlarında daha görünür hâle gelmesini de memnuniyetle karşıladığını ifade ediyor. Bu değişimin son on yılda daha belirgin bir şekilde hissedildiğini söyleyen Dr. Ebaugh, yaşanan dönüşümün kendisini etkilediğini ve geleceğe dair umut verdiğini dile getiriyor.

Houston’da Hizmet faaliyetlerini uzun yıllardır gözlemleyen Dr. Ebaugh’a, hareketin yerel topluma en önemli katkılarının neler olduğunu sorduğumda cevabı üç başlıkta özetliyor: “Dinler arası diyalog, İslam’ın daha iyi anlaşılmasına katkı ve her insanın şahsi onuruna duyulan saygı.”

Sohbetimizin sonuna doğru sözü günümüz dünyasının sorunlarına getiriyoruz: Dr. Ebaugh savaşların, çatışmaların ve toplumsal kutuplaşmaların arttığı bir dönemde umudun kaybedilmemesi gerektiğini vurgu-

luyor. İnançların insanlara zor zamanlarda dayanma gücü verdiğini; geleceğe dair olumlu bakış açısının hem fertler hem de toplumlar için önemli bir destek kaynağı olduğunu ifade ediyor. İnsanlığın karşı karşıya olduğu pek çok problemin çözümünde ise Hazreti Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Hazreti İsa’nın (aleyhisselâm) öğretilerinde yer alan saygı, merhamet ve insan onuruna değer verme anlayışının izinden gidilmesi gerektiğini düşünüyor.

Dinler ve kültürler arası diyalog faaliyetlerine ilgi duyan, ancak kendilerini henüz hazır hissetmeyen gençlere tavsiyesi ise kısa ve net: “Bu tür faaliyetlerin içinde aktif yer alsınlar. Kişiler ancak katılarak, aktif iletişim içinde bulunarak öğrenir ve hazır hâle gelir.”

Eğitim ve diyalog alanlarında uzun yıllar emek vermiş, samimi ve hakperest bir akademisyen olan Dr. Helen Rose Ebaugh’un hayatına kısa bir yolculuk yapmış olduk. Geleceğe dair umudunu koruyan Dr. Ebaugh’un da ifade ettiği gibi, insanlığın bugün her zamankinden daha fazla birbirini anlamaya, ortak değerlerde buluşmaya ve geleceğe umutla bakmaya ihtiyacı var. Farklı inanç ve kültürlerden insanların birbirlerini daha iyi tanımalarına katkı sunan çalışmaların, ortak insanî değerlerin canlı tutulmasına ve daha barışçıl bir dünyanın inşasına vesile olmasını temenni ediyoruz.

Selam Yurdu

Dikkat et! Hak'tan gelen muştulu mektuplar gibi sana teselli sunan kitaba sarıl. Onu oku, ahkâmını ruhuna doku, hayatına hayat yap; onun rotasında hareket et. O bildirgenin bir dalgıç gibi oksijen tüpünü sırtına yükle, hortumunu ağzına al ve bu fena okyanusunda boğulmaktan kurtul.

Selam yurdundan uzak düşen insan, aslı menzilinın özlemını derinden hisseder.

Ruh, kendi kaynağını arar; bu arayışın yankısı kimi zaman hüznün, kimi zaman da sessiz bir umut olur.

Victor Hugo da sürgün yıllarında bunu hissetmişti ve Les Chants du Crépuscule’de fısıldamıştı:

“Oh! je voudrais m’envoler vers ma patrie perdue...”

(Ah! Kaybolmuş yurduma kanatlanmak isterdim...)

Fânî sevdaların çemberindeyiz. Çevremizde acılı çığlıklar, ölümcül feryatlar, sessiz kırgınlıklar, umutsuz bakışlar, solgun çehreler kol geziyor.

Sahte gülücükler ardında hafakanlı yürekler, sevinçli tavırlar ardında korku ve endişe dolu ürkek kaçışlar hissediliyor.

Bunu anlamak için psikolog olmaya gerek yok.

Alınan insanların hassas ve kırılğan tabiatları, her sözün içinde bir hinlik aramaları; hep kirli, hep lekeli, hep bulanık bir nokta görmek isteği, insanı toplum bazında bir kısım hastalıkların bulunduğu düşüncesine çekiyor.

Gerçek sılayı unutmuş bir şair olan Kemalettin Kamu bu iç daralmasını meşhur “Gurbet” şiirinde şöyle dile getirir:

“Ben gurbette değilim, gurbet benim içimde.”

Bunun sebebi nedir? Neden bu iç karmaşası, niçin bu

fersiz bakışlar ve umutsuz iç çekişler?

İnsanlar neden zikzak bir çizgide yürüyor? Niçin gülerken içleri kan ağlıyor, hangi sebepten bunalım anaforları içinde kıvranıyor, yanıyor, kavruluyorlar?

Bu yalnızca gurbet acısı mı?

Asıl yurttan uzak düşüp adresini unutmanın kaybolmuşluğu mu, yoksa bulunduğu yerdeki vakumların, girdapların içinde boğulma perişanlığı mı?

Rainer Maria Rilke’nin Herbsttag şiirindeki şu dize burada yankılanır:

“Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben.”

(Şimdi yalnız olan, uzun süre yalnız kalacak.)

Dalından kopan meyve, ağaçtan kopan dal ya da budaktan düşen çiçek nasıl solmaya mahkûmsa; insan da ruhun yaşadığı gurbette bu hazzan ikliminde sararıp solabilir.

Hele selam yurdundan bir esinti yoksa, bir muştı duyuyorsa, pamuk ipliği kadar bir irtibatı bile bulunmuyorsa; geldiği yurdun can veren, huzur ve saadet sunan suyundan, havasından yıllar yılı uzakta kalmışsa elbette solmak mukadderdir.

Goethe’nin Wilhelm Meister’deki o meşhur sorusu kulağa gelir:

“Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?”

(Biliyor musun, limonların çiçek açtığı o ülkeyi?)

Ve tam bu noktada, cennetten kovulan insanın his-

siyle yankılanan bir başka Batılı ses yükselir:

John Milton, Paradise Lost’ta Âdem ile Havva’nın yitlik cennetten çıkışını şöyle anlatır:

“The world was all before them, where to choose

Their place of rest, and Providence their guide:

They hand in hand with wandering steps and slow,

Through Eden took their solitary way.”

(Bütün dünya önlerinde duruyordu,

Sığınacak yerlerini seçmeleri için.

İlâhî takdir rehberdi onlara; El ele, yavaş ve ürkek adımlarla

Aden’den ayrıldılar yalnız yollara.)

Bu kurtuluş reçetesi arayanlar için bir işaret ve beşarettir. Şiir ayrılığı sunarken, yurduna dönmek isteyenler için de evin adresini insan kalbine bir not şeklinde takdim eder.

Özetle şöyle diyebiliriz:

Unutmak veya unutmak için gayret etmek, bu konuda insanın bir çıkmaza girip fena ve fani olan diyarda kaybolmasına sebep olabilir. Zira maddenin dar çemberinde kıvranan melek dahi olsa, bir gün şeytanî bir değişime uğrayabilir.

Ölü ve ölgün bir dünyanın, seraplardan ibaret bir çölün elbette insanı da zamanla kendine benzetmesi mümkündür.

İnsan, beslendiği yere; oranın gıdasına, yudumladığı suyuna ve havasına benzemeye başlar bir süre sonra.

Bülbüller arasında karganın bülbülleşmesi mümkündür; kargalar arasında bülbülün de “Sarı öküzün yanında duran ya huyundan ya tüyünden kapar.” kaidesince kargalaşıp o bahar özlü terennümü kaybetmesi gayet normaldir.

Ne var ki her gurbetin içinde yine de bir sıla kıvılcımı vardır.

W. B. Yeats’in The Lake Isle of Innisfree’deki umut dolu çağrısı bu hissi pekiştirir:

“Kalkıp gideceğim şimdi, gideceğim Innisfree’ye,

Kilden ve dallardan küçük bir kulübe kuracağım orada;

...

Ve orada biraz huzur bulacağım, çünkü huzur yavaşça iner.”

Selam yurdunun hiç olmazsa mevkutesi olan hak ve hakikat kitabını okuyup, oranın hayalleriyle bile yaşasa kişi; bu hafakanlardan, bu derbeder hâlden, kırılğan tutumdan kurtulabilir.

Bazen hayaller kişiyi bir sanal seraya çekerek orada canlı kalmasını bile sağlayabilir.

Ama ruhun kanatlarıyla bir de o diyarlara yolculuk yaparsa; kalbin ayaklarıyla o yurdu minik yürüyüşlerle bile yoklasa, eremese bile bir umut öpücüğü kalbi diri tutabilir.

Ruhu kaostan nispeten kurtarabilir ve insan yorgun da düşse, yer yer teselli kâsesinden içtiği bengisularla canlı kalabilir.

Evet, selam yurdundan uzakta insana ne kelâm tesir eder ne de yasların ve matemlerin farklı tınıları, şarkılar, türküler...

Veya iğneli fiçı içinde yudumlanan fânî zevkler ve eğlenceler...

Maddenin pranga ve zincirlerine vurulmuş kişilerin paslı, küflü ruhunun, beyhude uçmak için çırpınan kanatları bu girdaptan çıkmaya yeterli bir hamle olamaz.

Hürriyet tam olmalı.

Gurbette sıla hasretiyle yanmak bile, unutmanın ve maddeleşip gitmenin yanında daha diriltici, daha ruh verici, daha umut aşılایıcıdır.

Hiç olmazsa gurbette olduğunu bilir insan; yanıp kavrulsa da diri bir yanı vardır, bir dalı, bir çiçeği, hayat belirtisi sunan...

Oradan filiz verebilir; bir tohum çatlayışıyla yeniden ayağa kalkıp sıla ufkuna kanatlanabilir.

O menzillere erme gayretiyle hayatın zorluklarına dayanır; maddenin baskısını mânânın gücüyle itebilir.

Altında kalıp ezilmez, maddeleşip cansız düşmez.

Bu çölün bir vahasından bir damla umut yudumlasa bile canlı kalır, sonsuzluk illerine revan olur.

Hele hele kendi gibi düşünen, hisseden kişilerle el ele ve gönül gönüle olmak bu yarıya güzide bir merhemdir...

Yahya Kemal, madde çölünde kavrulmuş bir ruhun bu hasretini “Sessiz Gemi” şiirinde içli ve güzel bir tarzda dillendirmiştir. İlk olarak şiire;

“Artık demir almak günü gelmişse zamandan,

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.”

mısralarıyla başlamış, hatta o yurda ulaşmanın ilk çıkış noktasını bir limana benzeterrek bu susuzluğa bir bakıma çağrışım yapıp, ardından o

yurt için bir güzelleme sunar gibi şiirini şu mısralarla bitirmiştir:

“Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,

Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.”

Evet, selam yurdundan uzakta kalmış nefsim!

Sen de bu diyarda solup gidebilirsin.

Dikkat et! Bu devvâr-ı gadar -acımasız felek- nicelerini soldurup bir kenara atmıştır; suyunu çıkarıp posasını yokluğa savurmuştur.

Dikkat et! Hak’tan gelen muştulu mektuplar gibi sana teselli sunan kitaba sarıl.

Onu oku, ahkâmını ruhuna doku, hayatına hayat yap; onun rotasında hareket et.

O bildirgenin bir dalgıç gibi oksijen tüpünü sırtına yükle, hortumunu ağzına al ve bu fena okyanusunda boğulmaktan kurtul.

Ve nihayet selam yurdundan gelen ilâhî çağrışı asla unutma; Kur’ân-ı Kerim bu dönüşü şöyle müjdeler:

“Yâeyyetühe’n-nefsü’l-mutmainneh:

İrci’î ilâ Rabbiki râdıyeten mardıyyeh.

Fedhulî fî ‘ibâdî
Vedhulî cennetî”

(Fecr, 89/27-30)

Ey itminan bulmuş nefis! Rabbine, O’ndan razı ve O da senden razı olarak dön.

Kullarımın arasına katıl. Cennetime gir!

Bu âyet, bütün gurbetlerin ötesinde, gerçek sılanın ve ebedî selam yurdunun sesidir, sözüdür; ezel ve ebedi kuşatan ilahî kudretin, merhametin diriltici nefesidir.

Kutsal Yolculuk

Felâhına vesiledir ahlak-ı hasene insanlığın
Parladı işte o nur artık sonudur karanlığın
Allah Resûlü önde, bir kutlu rehber âleme
Elindeki Kur'ân'dır, pusulası bütün varlığın

Mübarek bir gemi yüzer gökler gibi görkemli
Ufku ebedî saâdet, dört bir yanı semavî
Tasviri mümkün değil, renkler gelmez kaleme
Binenler bu gemiye kurtulacak besbelli

Bir kutlu kervandır, Safiyyullah ile çıktı yola
Nice binler nebî yürüdü bu yolda kol kola
Siddıklar, salihler, sayısız Allah dostları
Hakka hizmet dertleri, bakmadan sağa sola

Yolcuların bileti tevhitte ibarettir
Azıkları Allah için kulluk ve ibadettir
Nezaket vasıfları, cennet için yarışır
Kutsî hediyeleri selâm ve muhabbettir

Gelenlere sorulmaz kimlikleri, yurtları
Simaları rengârenk, farklı farklı ırkları
Firdevs'ten nağmeler duyulur ikliminde
Salih amel devranı, hayra döner çarkları

On beş asır nur gemi uğradı her limana
Her asırda milyonlar girdiler hep imana
Kimi zaman ateşten deryalarla sınıandı
Işıktan kanatlarla ümit oldu devrana

Simâlar pırl pırl, ta ezelden tanışlar
Eriyip bir gönülde sonsuza dek akışlar
İlâhî ihsanlarla dolup taşmış ruhları
Yerde izler bırakan gökçek yüzlü bakışlar

Kadın erkek koşturur, anırlar hizmette
Semânın yıldızları olmuşlardı geçmişte
"Bana tâbi olun!" sesi içimizde bahardır
Uyûn-u sâhireler geceler boyu nöbette.

Dr. Hüseyin Kara

caglayandergisi.com

Gençlerin Duası ve Açık Ufuklar

Saray ve saltanat ortamı da olsa yanlış uygulamalar, dayatmalar; düşünen, inanan, şirke meyletmeyen genç yeteneklerin büyük tepkisi ile karşılaşabilir. Geçmişte Kehf Ashabı'nın yaşadıkları olay, bunun en açık misallerindendir. Onların, sahip oldukları her türlü dünyevî imkânı terk edip âhiret hesabına bir mağara sığınma sebeplerinden biri; devrin

baskıcı, bencil, ileri görüşlülükten yoksun ve şirke sıkı sıkıya bağlı anlayışıdır. Gittikleri yer itibarıyla düşünüldüğünde bu durum, onların Allah'a ibadet ve kulukta derinleşmeye, yeniden dirilmeye matuf bahar arayışlarının bir neticesi olarak görülebilir. Kaldı ki bu mağara (el-Kehf) gençlerce bilinen yerdir ve onların ara ara gelip kalb ve ruhlarını ötelere açtıkları mekândır (Ünal, 2022).

Dün olduğu gibi bugün de hayatın küçük büyük her akabesinde (zorluğunda) Kehf Ashabı'nın rahmet ve rüşd dualarıyla yollarına devam eden gençler, kendilerine yol açanlara saygıda kusur etmeyerek insanlığın nefes alacağı açık ufuklarda güzellikler neşretmeye devam edeceklerdir.

Ashab-ı Kehf, bir olan Allah'a iman etmiş, menfaat karşısında eğilmemiş, uluhiyete şirk tozu kondurmayan az sayıda gençlerden ibaretti. "Onlar Allah inancından uzaklaşıp putperestliğe sapanan toplumu terk ederek yaşadıkları şehirden ayrılıp bir mağaraya sığınan, hâlleriyile insanlara âhiret inancı ve ölümden sonra dirilme hususunda ibret olan yarım düzine genç müminlerdir. Sayıları kesin olmamakla beraber Kur'an'ın onlardan "fitye" (cem-i killet) olarak zikretmesinden sayılarının 10 rakamından az olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü cem-i killetin son hududu, dokuzdur" (Gülen, 2011).

Ashâb-ı Kehf kıssasında, mağara ehline eşlik eden ve rivayetlerde çoban köpeği olduğu belirtilen köpek, ilk bakışta tâlî bir unsur gibi

görünse de Kur'an'ın özellikle zikrettiği dikkat çekici bir semboldür. Genel mânâda korunmayı ve tedbiri akla getiren bu sembolün Kur'an'da yer alması, üzerinde düşünülmesi gereken anlam katmanlarına işaret etmektedir. Kıssada gençlerin sayılarının tam olarak belirtilmemesi çok farklı hikmetlerle dine hizmette belirli bir kıvama gelmek için birlikte yürünebilecek sayıya işaret olabilir. Sayıları az gibi görünse de bu anlatımla her devirde yaşayan ve fütüvvet kavramı içinde dünyayı ebedi hayat adına değerlendiren karakterlere işaret edilmektedir.

Kehf Ashabı olarak meşhur olmuş o iman timsalleri Kur'an'da "O vakit o genç yiğitler mağaraya çekildiler ve şöyle dediler: Ey Rabbimiz, bizlere tarafından bir rahmet ihsan et ve bizim için işimizden bir mu-

vaffakiyet hazırla!" (Kehf, 18/10) şeklinde yaptıkları dua ile birlikte tasvir edilmişlerdir.

Mağaranın İçi (Psikolojik Bağlam)

Uhrevileşme adına seçilen böyle mekanlarda gönülden yapılan dua gerçek bir ihtiyacı gösterir. Kur'an-ı Kerim kulun, duasıyla kıymet kazanacağını beyan eder (Furkan 25/77). Duadaki "Rahmetinden ver" ve "İşlerimizi kolay kıl" istekleri kaçtıkları şeyin öncelikle kendilerinden uzak olması isteğini gösterir. Mağarada olmaları Hazreti Yusuf'un zindanda olmayı istemesindeki hâl gibi rahmet eseridir ve sonrasındaki emniyet de isabetli adımlarla mümkündür. Onların bu istekleri, akli başında bütün gençlerin âhiret ufkuna bakarak yürüdükleri yolda her an muhtaç oldukları şeylerdendir. Bu yönüyle özellikle Kur'an ve Sünnet çizgisinde

رَبَّنَا اتِّسَانًا لَدُنْكَ عِصْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا

“O vakit o genç yiğitler mağaraya çekildiler ve şöyle dediler: Ey Rabbimiz, bizlere tarafindan bir rahmet ihsan et ve bizim için işimizden bir muvaffakiyet hazırla!” (Kehf, 18/10)

bir hayata yönelmiş nesillerin o yolu arızasız bitirmeleri bu duadaki gizli hazineleri değerlendirmeye bağlıdır denilebilir.

İlim ve irfan mağarasına sığınmış gençlerin Allah’tan talep ettikleri iki husus vardır: Biri rahmet diğeri de kendilerine doğru hareket etme bilincinin, doğru olanı yapma yetisinin verilmesidir. Azabın, sıkıntının zıddı olan rahmet (Fussilet, 41/50), dünya ve âhiret yollarının güvenli hâle gelmesini temin eden en önemli ihsandır. Her türlü iyiliğin Allah’tan gelmesinin idrak edilmesine işaret eden en güçlü kavramdır ve bu yönüyle anti-şirk bir uygulamadır. Rahmet olmadan kalb ve ruhun gerçek olanı idrak etme, hak olana yönelme kabiliyeti kazanması söz konusu değildir. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemlere rahmet olarak gönderilmesi bu açıdan çok anlamlıdır.

Mağara arkadaşlarının, atacakları her adımda rüşd istemeleri maddî hayatın içinde huzuru temin etmeye yöneliktir. Rüşd kelimesi doğruyu bulmayı, olgunluğu, isabetli karar vermeyi, hidayet üzere olmayı, aklen ve ahlaken seçkin olmayı ifade eder. Bu açıdan bakıldığında Kehf Ashabı’nın duada kullandıkları kelime seçiminin ne kadar hikmetli ve isabetli

olduğu görülmektedir. Âyette dua ifade edilirken “Dediler” şeklinde çoğul form kullanılması da dikkat çekmektedir. Buna göre olay akışında gençlerin; bu duayı, mağaraya girdikten sonra ifa ettikleri ibadetin arkasından yaptıkları hissi uyanmaktadır. Bu kullanım Musa (aleyhisselâm) devrinde olduğu gibi Allah için açılan evlerde birlikte yapılan ibadet ve duaları da akla getirmektedir.

Gençlerin uzaklaştıkları ortam ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Roma sarayındaki olay bir iman-inkâr çatışması içinde geçiyor gibi görünse de gerçekte putperest güç ve iktidar egosunun baskıcı tutumundan ibarettir. Mekke toplumunun da Allah’a inandığı, O’nun güç ve kudretini bildiği Kur’ân’da izah edilir. Onlara “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorulduğunda “Allah” derler (Ankebût, 29/61). Peki onlar kendileriyle aynı hakikati söyleyen Allah Resûlü’ne neden karşı çıktılar ve neden O’na amansız düşman oldular?

Bunun sebepleri arasında ilk bakışta atalar kültü denilen geleneksel bir inanca sahip olmaları, enaniyet ve güç bağımlılığı sayılabilir. Ancak bu etkenlerin getirdiği kuvvetli bir sonuç onların iman etmelerine, imanla yenilenmelerine engel olmuş-

tur. O da hem sistem hem de bireysel olarak put-şirk kabulüdür. Dönemin Roma sarayında da hâkim olgu şirk idi. Yönetim, kurulu sistemin bozulmasına sebep olacak en küçük bir hareketi büyük bir tehlike olarak algılamaktaydı. Belki ihtişam içinde yaşama arzularıyla yaptıkları haksız hukuksuz uygulamaların gün yüzüne çıkmasından korkuyorlardı. Bütün dünyaları maddî hayatla sınırlı olduğundan onlar sınırsız bir hayata göre yaşayanları anlamayacaklar ve tevhit nuruna mazhar olmuş gençleri yok etmek isteyeceklerdi.

Bugün yeryüzünde pek çok yerde yaşanan sıkıntılar bu baskıcı, şirk düşüncesini destekleyen, bencil sistemlerin etkisinde devam etmektedir. Gençlerin akıl almaz baskılar ya da uyuşturmalarla heba olması bazı iktidarların işine gelmekte, düzenin devamı için bunu gerekli görmektedirler. Aklı başında, rahmet ve rüşd isteği ile yetişmiş söz sahiplerinin yapması gereken bunun tam tersi olacaktır. Bu nedenle artık global hâle gelen ve her platformda yer alan eğitimi, geniş ufuklarda yer alacak şekilde düşünüp şekillendirmek gerekmektedir.

Gelinen noktada şu gerçek açık ve net şekilde görülmüş-

tür: Günümüz dünyasında ıstık evlerde yetişip rahmet, hikmet ve istikamet üzere yaşayan gençlerin, hayatın her alanında olması istenen bir durumdur. Onların eksikliği bünyede önemli bir vitamin veya element eksikliği gibidir. Bu durumda bünye zayıf düşecek, kişi ulaşması gereken hedeflere ilerleyemeyecektir. Son çeyrekte Anadolu bağlamında yaşananlar tam da böyle bir tabloyu resmetmektedir.

Mağaranın Dışı (Sosyolojik Bağlam)

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hira'da aldığı dersle hayatın içine karıştı ve mağara sembolü ile ifade edilen uhrevî eğitimi önce evlere taşıdı. Onun rehberliğinde başlayan Saadet Asrı bir yönüyle bir gençlik hareketidir. Başlarındaki zat henüz kırk yaşını aşmıştır ancak O, gençlerle nasıl yol yürüneceğini çok iyi bilmektedir. Allah'ın Elçisi elbette toplumda herkese sesini duyurmaya çalışmış, şirke bağımlı hâle gelmiş ve geleneklerinden ayrılmak istemeyenleri hak ve hakikate davet etmiştir. Ancak onların önlerinde takıntı, kibir, gurur ve menfaat gibi ciddi engeller vardır. Gençler ise genel olarak bu engelleri çabuk aşmış şirk belasından yakalarını kurtarmışlardır.

Kur'ân ve Sünnet çizgisinde yürüyen Hizmet hareketi sahâbi neslini örnek almış ve örnekleri kendinden bir hareket olarak tarihe mal olmuşsa bunun altındaki gerçek, genç yeteneklerin harekete geçirilmesi ve zamanında, doğru istikamette istihdam

Dünyanın dört bir yanında çok güzel işlerin meydana gelmesi sebepler planında ancak gençler ve onlara yol açan tecrübeli ruhlarla mümkün olmuş ve olmaktadır.

edilmesidir. Dünyanın dört bir yanında çok güzel işlerin meydana gelmesi sebepler planında ancak gençler ve onlara yol açan tecrübeli ruhlarla mümkün olmuş ve olmaktadır. Öncekiler ve sonrakiler diye kesin bir ayırım yapılamasa bile geleceğin, genç yeteneklerin iman yüklü heyecan ve faaliyetleriyle şekilleneceğinde şüphe yoktur.

Bu noktada Kehf Ashabı'nın, gördükleri tazyikat sebebiyle mağaraya çekilmeleri olayı ve orada yaptıkları dua, taşıdığı birçok mesaj arasından şöyle bir mesajı da hâvi olabilir: Sizler öyle öngörülü öyle yenilenme taraftarı olun ki sizi takip eden nesiller sizden uzaklaşıp mağaralara sığınmasınlar. Onlarla yol yürüyün, böylece yeni ufuklara açılmaktan mahrum kalmayın. Kendinizi ve tesir ettiğiniz toplumu, hak olan özgürlük anlayışıyla ilerlemekten alıkoyacak kararlar ve uygulamalarla engellemeyin. Çünkü kendinize ait olduğunuzu düşündüğünüz değerler evrenselidir.

Asr-ı Saadet'ten bugüne akıl ve kalb dünyasında kendinden bahsettiren pek çok isim görmek mümkündür. Bu anlamda günümüzün bilgiye, hakikate, imana yönelmiş gençlerinin yarınların önemli isimleri arasında yerlerini

almalarında bir engel yoktur. Onları önemli isim yapan özellikleri, elde edecekleri başarıları kendilerine mal etmelerinde olmayacaktır. Çünkü fânî dünyanın şanı şöhreti de fânîdir. Onu Bâki yolunda sarf edenler kazançlı çıkacaklardır. Bu bağlamda dün olduğu gibi bugün de hayatın küçük büyük her akabesinde (zorluğunda) Kehf Ashabı'nın rahmet ve rüşd dualarıyla yollarına devam eden gençler, kendilerine yol açanlara saygıda kusur etmeyerek insanlığın nefes alacağı açık ufuklarda güzellikler neşretmeye devam edeceklerdir.

Bu kıymetli ve zor yolculukta ancak kendi egosunu aşmış, kendi bilgisinin sığığında kalmayıp başka güzel düşüncelerle beslenerek ve onlara değer vererek engin ufuklara açılabilen fütüvvet ruhlular; yeryüzünde ardından yürünecek, örnek alınacak isimler listesine yazılmaya layık olacaktır.

Kaynaklar

1. Gülen M. F. (2011). *Prizma 7 (Zihin Harmanı)*. s. 44. Nil Yayınları.
2. Ünal, A. (2022). *Kehf Sûresinin 10-11. Âyetlerinin Tefsiri / Kur'ân Ufku* / 11. Bölüm- YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=JDD07xjtUKs> (Erişim tarihi: 23 Temmuz 2026).

DENEME

Hatice Özçelik

Mızrap

Maruz kaldığı vefasızlıktan değil, milletin içine düştüğü gafletten duyduğu ızdırabını mızrapına sızdırmaya devam etti. Dövene elsiz, sövene vakur bir sükûtle, “İnsanlığa hizmet yolunda hiç durmadan yürüyeceksiniz.” diyerek ilk adımı kendi atmış, arkadan gelenlere yolu açmıştı.

Asırn getirdiği tereddütlerin, gençliğin zihnini dalga dalga bulandırdığı yıllardı.

Çoğunluğu itibarıyla ebeveynler çocuklarında oluşan tereddütleri cevaplamakta güçlük çekiyor, eğitim kurumları ise bu konularda yetersiz kalıyordu. Temelde birbirlerinden çok da farklı olmayan siyasî görüşlerden dolayı kavga eden halk, tefrika illetinin pençesinde çırpınıyordu. Kimileri çözümünü sokakta ararken kimisi de sessizce duaya durmuş, toplumun huzurunu sağlayacak bir iksir bekliyordu.

Toplumda yaşanan kargaşa ve huzursuzlukları kendine dert edinmiş Kırık Mızrap sahibi, gönül iniltilerini mızrabına taşıırken sinisini tüm insanlığı kucaklayan bir sevgi ile açmış, cami penceresinden ibaret küçük yuvasında yeni bir dünyanın imar planını hazırlıyordu. Yunus'un dolabı gibi dertli idi mızrap; altüst olan değerler, sahipsiz kalan mukaddesat karşısında dayanamamıştı, kırıktı...

Manevî değerlerine yabancılaşmış, âdeta uçuruma koşan şuursuz kalabalıkların önüne cansiperane durmuş, "Durun kalabalıklar, burası çıkmaz sokak!" diye haykırıyor; ruhunu kaybeden bedenleri bir araya getirmeye çalışıyordu.

Kırık Mızrap'ın iniltileri memleketin dört bir yanında yankılanmış, imana ve sevgiye, susamış gönüller yitirdikleri cennetin izini bulmuşçasına koşmuş; kendilerini o içten, yanık tınıya bırakmışlardı.

Haftalar, aylar, yıllar geçiyor; mızrabın nağmeleri gâh dertli gönüllere ızdırap olarak çarpıyor gâh üveyikler gibi ümit burçlarında dolaşıyordu.

Kendisini aşk ve heyecanla dinleyenlere sık sık;

*"Bu yol uzundur,
Menzili çoktur
Geçidi yoktur
Derin sular var."*

diyerek insanlığa hizmet yolunun kaderini hatırlatıyordu.

Evet, bu sevdanın, gün-birlik sevdalarla karıştırılmaması gerekirdi. Cennet ve cehennem tasasından uzak, sadece Allah'ın rızasına kilitlenerek bu yolda yürümek mümkün olabilirdi. Aksi hâlde, en küçük bir beklentiye girenlerin yollarda takılıp kalacağını ısrarla söylerken, kendisini dinleyenler arasında bulunan bazılarının günün birinde yoldan döneceklerini hissetmişçesine hıçkırıkları nağmelerine karışıyordu.

Gönül dünyasının koç yigitleri mesajı almış; öncelikle cehalet bataklığını kurutmak için kolları sıvamışlardı lâkin baykuşlar rahatsız, yarasalar pusuda, kargalar kendilerine ezeli rakip gördükleri bülbüllerin sesini bastırmak için gürültülerle kulakları tırmalıyordu.

Mevsim bahara dönüp tomurcuklar çiçeğe durmuş, memleketin dört bir yanında ümit nağmeleri yankılanmaya başlamıştı ki güzel olan her şeyden rahatsız olan hastalıklı ruhlar, büyük emeklerle oluşturulan gül bahçelerini acımadan hoyratça talan ederken

mızrabın sahibi, yara alan hissiyatına rağmen "*Kemalde noksan imiş, incinen incitenden.*" diyerek yine, yeniden, tekrar tekrar bataklığı gül bahçesine çevirmek için her geceyi göz yaşları ile ıslatıyordu.

Eylülde düşen yapraklar dağladı sinisini. Şubat soğukunda üşüdü, yine de milletine hizmet etme düşüncesinden bir an dûr olmadı.

Maruz kaldığı vefasızlıktan değil, milletin içine düştüğü gafletten duyduğu ızdırabını mızrabına sızdırmaya devam etti. Dövene elsiz, sövene vakur bir sükûtle, "İnsanlığa hizmet yolunda hiç durmadan yürüyeceksiniz." diyerek ilk adımı kendi atmış, arkadan gelenlere yolu açmıştı.

Gönül coğrafyası olabildiğince geniş, milletine hizmet sevdası her sevdanın önünde idi. Bir haset ordusu, geçtiği yollara pusu kurup engel teşkil edince, vatan sevdasını heybesine koyup atını başka iklimlere mahmuzladı Kırık Mızrap'ın sahibi.

Ülkenin boğazına değirmen taşı gibi oturan kaba kuvvet sahipleri, geride kalanlara âdeta "Kerbela" yaşattınca, memleket ağıdı düştü ocağına; Yakub'un iniltisi, Yusuf'un sabrı düştü... İmtihanın en çetin yerinde İsmailî bir tevekkül düştü.

Ve Kırık Mızrap, bir hicret beldesinde toprağa düştü.

Tarih, Kırık Mızrap'ı, "Kırıldı, sürüldü ama tirana biat etmedi." diye not düştü.

C Lena Eren
caglayandergisi.com

Kaynak

Xu, Y., Gao, Y., Chen, Z. et al. Metabolomics analysis of the soapberry (*Sapindus mukorossi* Gaertn.) pericarp during fruit development and ripening based on UHPLC-HRMS. Sci Rep 11, 11657 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41598-021-91143-0>

Dalından sarkan bir meyve düşünelim; suyla buluştuğunda köpürsün! Fındık veya cevizi hatırlatsın ama yenmeyen bir meyve olsun. *Sapindus mukorossi*, halk arasında sabun meyvesi veya sabun cevizi olarak bilinen, tropikal ve subtropikal iklimlerde yetişen bir bitkidir. Hindistan, Nepal ve Asya'nın farklı bölgelerinde yaygın olan bu meyvenin Türkiye'de de sınırlı da olsa yetiştirildiğine dair örneklerle rastlanmaktadır.

Harikulade bir kabukla donatılan sabun meyvesi, temizlik ürünlerinden geleneksel tıbbi, biyomedikal uygulamalardan biyokütle enerjisine kadar birçok alanda değerlendirilmektedir. Sentetik temizlik ürünlerine alternatif olarak tercih edilmektedir. İçeriğindeki saponinler sayesinde suyla temas ettiğinde köpürür, yağ ve kirlerin arındırılmasına yardımcı olur. Eski Çin tıp kaynaklarında kabuğunun saç ve yüz temizliğinde kullanıldığı, kepek ve cilt lekeleri için önerildiği aktarılmaktadır. Modern çalışmalarda antitümör, antimikrobiyal, antienflamatuvar ve mantar

karşıtı potansiyelleri bakımından incelenmektedir.

Bir araştırmada sabun meyvesinin gelişimi, döllemeden sonraki 15-150. günler arasında sekiz aşamada incelenmiştir. Tam olgunluğun 150. günde gerçekleştiği ve en uygun hasat zamanının bu dönem olduğu belirtilmiştir. Kabuklarda amino asitler, flavonoidler, vitaminler ve nükleotidler dâhil 111 metabolit belirlenmiştir. Bu bileşiklerin gelişim, savunma, metabolizma ve ultraviyole ışınlarına karşı korunmayla ilişkili olabileceği ifade edilmiştir. Olgunlaşma boyunca bazı bileşikler azalırken bazı değerli metabolitlerin artması, araştırmacıları tıbbi etkileri ve güvenli kullanımı üzerine yeni çalışmalara yönlendirmektedir.

Araştırma, bir maddenin bitkisel ve doğal olmasının her dozda ve her kullanım alanında güvenli olduğu anlamına gelmediğini hatırlatmaktadır. Nitekim bazı bileşiklerin toksik veya tahriş edici olabileceği belirtilmektedir. Bu durum, hayatın her alanında itidalli olunması gerektiğini gösterir. Sabun meyvesi kâinatta hiçbir nimenin başıboş yaratılmadığını; her varlığın kendisine bahşedilen özelliklerle Yaratıcı'nın ilim, hikmet ve rahmetine işaret ettiğini düşündüren güzel örneklerden biridir. **Ç**

Dalda Olgunlaşan Temizlik Hazinesi

Kaynaklar

Carter ve ark. (2026),
*Uncovering the Lives of
Rock Doves (Columba
livia) in Late Bronze
Age Hala Sultan Tekke,
Cyprus, Antiquity, First
View, 1–17.*

Wikelski ve ark. (2026),
*Distant Landmarks Used
for Navigation by Homing
Pigeons, Life, 16(6), 933.*

Yıldırım, S. (2013): *Kur'an-ı
Hakîm ve Açıklamalı
Mealî, Defîne Yayınları,
İst. 2013, s. 248.*

İnsan ile güvercin arasındaki ilişki, binlerce yıl öncesine uzanan en eski dostluklardan biridir. Yakın tarihli bir araştırma, güvercinlerin yaklaşık 3.500 yıl önce evcilleştirildiğini ortaya koymaktadır.¹ İnsanlar tarih boyunca bu kuşlardan yalnızca etleri ve gübreleri için değil, aynı zamanda olağanüstü yön bulma kabiliyetleri sayesinde haberleşme amacıyla da faydalanmıştır.

Güvercin, farklı medeniyetlerde barışın ve umudun sembolü olarak da müstesna bir yer edinmiştir. Peki, bugün en gelişmiş navigasyon cihazlarına rağmen zaman zaman yolumuzu şaşırırken, güvercinler yüzlerce kilometre öteden yönlerini nasıl bulabilmektedir?

Bu sorunun cevabı, birbirini tamamlayan çok yönlü ve harikulade bir navigasyon sisteminde gizlidir. Allah (celle celâluhu), güvercinlerin beyninde demir minerali olan magnetit ihtiva eden hücreler yaratmıştır. Bunlar, bir pusula gibi görev

yaparak Dünya'nın manyetik alanını algılamalarına ve yönlerini tayin etmelerine yardımcı olur. Ancak bu manyetik hususiyet tek başına yeterli değildir. Güvercinler, buradan elde ettikleri bilgiyi diğer çevresel ipuçlarıyla birlikte değerlendirirler. Güneş'in konumunu doğru şekilde yorumlar; rüzgârla taşınan kokular sayesinde bulundukları bölgeyi tanırlar. Daha önce uçtukları yolları, nehirleri, vadileri ve dağları hafızalarında tutarak görsel işaretlerden de istifade ederler. Yapılan deneyler, bu ipuçlarından bazılarının eksik olduğu durumlarda güvercinlerin yön bulmasının belirgin şekilde zorlaştığını göstermektedir.²

Mütevazı görünümlü bu kuşun sergilediği hayranlık uyandıran yön bulma kabiliyeti, tesadüflerle veya şuursuz sebeplerle izah edilemez. Aksine, bu eşsiz kabiliyet ona daha yaratılışında lütfedilmiş ilâhî bir programın tezahürüdür. Okumasını ve anlamasını bilenler için, kusursuz bir nizam üzerine yaratılmış kâinat başlı başına büyük bir delildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de buyurulduğu üzere: *"Elbette bunlarda, iyice düşünen kimseler için, alacak nice dersler ve ibretler vardır"*³ (Ra'd, 13/3).

Güvercinlere Yolunu Kim Gösteriyor?

İçindekiler

Eylül | September | No: 114 | 2026

2

ÖRNEKLERİ KENDİNDEN
BİR HAREKET
M. Fethullah Gülen

15

BİR İNSANI YAŞATAN
BÜTÜN İNSANLIĞI
YAŞATMIŞ GİBİ OLUR

Prof. Dr. Suat Yıldırım

18

“YÜZLEŞME YAZILARI”NIN
ÇAĞRIŞTIRDIKLARI

Mustafa Yılmaz

26

FARKLI BİR AÇILIMIYLA
MARİFET-1

M. Fethullah Gülen

28

YERYÜZÜ NEDEN
BEŞİK?

Nurcihan Fatma Can

33

MEHMET'TEN
ZİNDANA MEKTUP

Yüstra Arslan

38

SELAM YURDU

Mehmet Erdoğan

41

KUTSAL YOLCULUK

Dr. Hüseyin Kara

42

GENÇLERİN DUASI VE
AÇIK UFUKLAR

Dr. Emin Osman Uygur

46

MIZRAP

Hatice Özçelik

48

SAĞLIK-BİLİM-
TEKNOLOJİ

Lena Eren
İnci Işık

BİYOLOJİ

SESSİZ İRGATLAR

5

Prof. Dr.
İrfan Yılmaz

Ekosistemdeki madde devridaiminde “kilit taşı” olarak görülen solucanlar, doku ve hücre kalıntılarını ayrıştırırken hiçbir ücret istemezler, zira onlar...

DİN EĞİTİMİ

KIBLEYİ GÖSTEREN EVLER

10

Ali Mansur
Akdoğan

FİZYOLOJİ

BİR NEFESTE BAHŞEDİLEN İKİ HAYAT

22

Zekeriya Çiçek

Nefesin kendisi bir âyet gibidir: Sessiz, derin, sürekli ve mânâlı... Bir çocuk doğar, ilk nefesini alır ve dünya sahnesi onun için açılır. Bir insan son nefesini verir, sahne kapanır...

PORTRE

DR. HELEN ROSE EBAUGH: HİZMETİ TANIDIKÇA SEVDİM

34

Engin Yiğit

“Bir öğrencim tesadüfen bana bu harekettten bahsettiğinde, böyle bir grubun varlığından haberdar değildim. Bir akademisyen olarak ön yargılarla değil, kendi...

ÇAĞLAYAN

Çağlayan İlim ve Kültür Dergisi, Paramus Publishing Inc. tarafından aylık olarak yayımlanmaktadır. Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılması yasaktır.

ADRES

Tüm istek ve önerilerinizi 335 Clifton Ave, Clifton NJ. adresine iletebilirsiniz. +1 (888) 234 2823

EDITOR-IN-CHIEF/YAYIN YÖNETMENİ

Prof. Dr. İrfan Yılmaz

EDITORIAL COORDINATOR YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Reşit Haylamaz

EDITOR/EDİTÖR

Ali Kılıç

GRAPHIC DESIGN/GRAFİK TASARIM

Şelale Grafik

ADVISORY BOARD/DANIŞMA HEYETİ

Abdullah Aymaz, Yavuz Ünver, Salih Gül, Dr. Fatma Gündüz, Sadık Men

DIGITAL AND AUDIO PRODUCTION DİJİTAL VE SES PRODÜKSİYONU

Gürhan Gülcen

AVRUPA

Paramus Europe GmbH
Industrie Straße 80
40764 Langenfeld / GERMANY
caglayan@caglayanandergisi.com
+49 (176) 16818292

Printed in Canada and Germany

Çağlayan, ABD Ticarî Marka Yasası uyarınca, dağıtılan diğer ülkelerde tescilli ticarî markadır.

© 2026 Paramus Publishing Inc. All rights reserved. Reproduction in whole or in part without written consent is prohibited. Çağlayan (ISSN 2572-7532) is published monthly by Paramus Publishing Inc., 335 Clifton Ave, Clifton, NJ 07011. Periodicals postage paid at Paterson, NJ and additional mailing offices. POSTMASTER: Send address changes to 335 Clifton Ave, Clifton, NJ 07011. Çağlayan is a registered trademark under the US Trademark Law and in other countries wherever distributed.

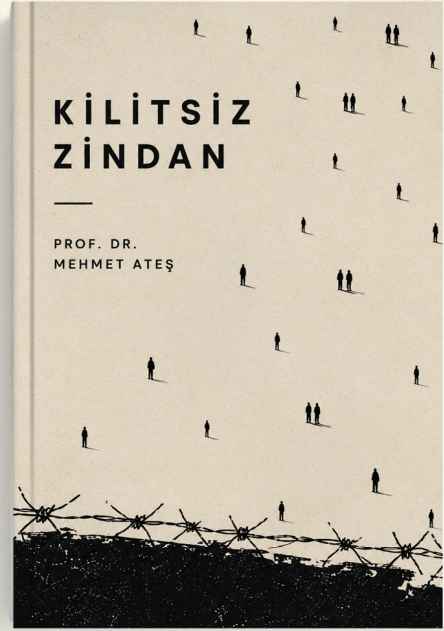

İnsanlar Cinler ve Sultan

Bu roman Osmanlı'nın mistik dünyasında, kadim sırlar ve görünmeyen güçler arasında hakikat ile karanlığın amansız bir mücadelesini anlatıyor.

www.sureyyakitap.com

Kilitsiz Zindan

Görünür ve görünmez zindanların ötesinde, insanın darlıktan ferahlığa, yalnızlıktan duaya ve kaçıştan Allah'a sığınmaya uzanan bir yolculuğun hikâyesi.

Elifba Öğreniyorum Seti

Elifba öğrenmek hiç bu kadar "renkli" ve "keyifli" olmamıştı! Bu özel set, eğlenceli alıştırma, dev harf posterleri ve cıvı cıvı çıkartmalarıyla çocuklarımızı heyecanlı bir keşfe davet ediyor.

www.masmavikitaplar.com

ÇAĞLAYAN

Tabiatında yararlı olma cevheri bulunan bir insan, tabiat ve karakterini sergileyip gönlünün diliyle kendini ifade ettiği her yerde, granitler gibi en sert gönüllerde bile taht kurabilmiş ve herkesin “vird-i zebânı” olagelmıştır.

ISSN 2572-7532

9 772572 753004